

વખાણવાની તો વાતજ રી, પણ ઉલટમા દાવ જોધને વખોડી ઝાઢી, પણ જર્મનીના તત્ત્વજ ટ્રેનિક નીશ અને ભાગતના અલ્લસ અરાવન્દ ગાય એ ઉભયના 'Superman' પુરષોત્તમનું આગેહું ! દર્યાન કગવતી એવી તે વ્યક્તિ બીજી કોઇ નહિ પણ નૈનિ ડ બાલ અલ્લચારી મહર્ષિ સ્વામી દ્યાનદ સન્ન્યસી

પૂર્ણ અલ્લચર્યાના વીર્યવર્યોભય દ્યાનદનું કદાવર શરીર, શમ દમ મપન્ન મન યોગપ્રદીપ આત્મા, સ્વાભાવિક સમ્કૃત રિલણ, તપ, ત્યાગ, મયમ અને બગીચ જીવનકર્મ, કોઇ પણ વસ્તુ હ્યો અને સાથે ગાધીજીની પ્રવૃત્તિ ડખૂલાન તપામો, જતા પણ જુઓ કે હીંગણા વામનજી ગાધીજી (મારી વાત બાજુએ રાખો હું તો તુચ્છ છું) એમ કહેતા જતા પહોડી સ્વામી દ્યાનદ પર ખર જોતા પોતાનાજ આદર્શ પર તા ૨૬-૫ ૨૪ના 'નવજીવન' ના હિન્દુ-મુસલમાન વાળા નામચીત લેખમા આલેખ કરી પોતાની પ્રીતિયિત તુચ્છતાને ભૂતી ગયા છે કદાચ ચાર વર્ષમા પહેલાની માનેતી તુચ્છતા હવે મહત્તામા ફરી ગઇ હશે' આ ગહી તે મહત્તા - 'સ્વામી દ્યાનદ સરસ્વતી માટે મને અત્યંત આદર છે હું માનુષ્ય કે એમણે હિંદુ ધર્મની ભારે મેવા બળની છે એમના શરાતન વિષે કોઇથી સવાલ કરાય એમજ નથી પણ એમણે પોતાના હિંદુ ધર્મને સાકડો કરી નાખ્યો છે આર્યસમાજનો અથ સાહેબ 'સત્યાર્થ પ્રકાશ' મે બે વાર વાચ્યો છે ચેરવડા જ્ઞેલમ નિવૃત્તિ હતી ત્યારે તેની ત્રણ નકલો મિત્રાએ મને મોકલેલી આવા મહાન સુધારકને હાથે લખાએલો

આટલો નિરાશા દાયક અથ મે ખીજો નથી જોયો. એમણે સત્યની અને નર્મ સત્યની જ હિમાયત કરવાનો દાવો કર્યો છે પણ તેમ કંવા જતા તેમણે અન્નણ્યે, જૈનધર્મ, બૌદ્ધધર્મ, ખ્રિસ્તીધર્મ અને ખુદ હિંદુધર્મના પણ અર્થના અનર્થો કર્યા છે જેન આ ધર્મોની છેક સામાન્ય પણ એળખાણ છે તે આ મહાન સુધારક કેરી ભૂયોમા સહેજે તણાયા છે એ મહેજે જોઇ શકે છે તેમણે દુનિયાપરના એક સૈ થી વધારેમા વધારે સહનશીલ અને ઉદાર ધર્મને સાકડો કરી મૂકવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે અને જો કે પોતે મૂર્તિભજક હતા તો પણ સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ રૂપે મૂર્તિ-પૂજા સ્થાપવામા જ એમનો પ્રયત્ન પશિમ્યો છે કારણ તેમણે વેદોના અક્ષરે અક્ષરને ઇશ્વર સ્વરૂપ બનાવી દીધો અને આજના જમાનામા વિજ્ઞાને કરેલી એકેએક શોધો વેદોમા મોજૂદ છે એમ સિદ્ધ કરવા મહેનત કરી ”

(નવજીવનનો વધારો તા ૨૯-૫-૨૪)

ઉપલા ફરમાના પહેલા ત્રણ વાક્યો તો આજકાલની પોલિટિકલ સભ્યતાના દેખાડાને અંગેજ લખાયા છે કોઇને ગાળ દેવા પહેલા બ્લનક્લીમાથી બચવાની બાજી તરિકે તેને થોડું મીઠું ચોપડવાની ચાલ આજકાલ જાણીતી છે કોઇને ગધેડો કહેવા પહેલા તેને ભલો વિશેષણ પણ લગાડી દેવું કે જ્યો વિરોધ ઉઠતા કહી શકાય કે “ અરે ભાઇ, તું અજ્ઞહિષ્ણુ થઇને વાઘો લેછે પણ મારા ભલા શબ્દને કેમ બૂલી જાય છે ? ” મહાત્માજીએ પણ આર્યસમાજનો દાત ઉખાડવા પહેલા કોડીનનુ

છબેકસન દેવાની કોશીશ કરી છે કે નેથી વિરોધ
હોતો તરત લખવાની ખારી મળી ગઈ કે - “ મે
આર્યસમાજની, તેના સસ્થાપકની જે સ્તુતિ કરી છે
તેને કેમ ભૂલો છો ? ”

(નવજીવન તા ૧૨-૬-૨૪)

ગાંધીજીએ દયાનંદપર કરેલા આક્ષેપોનો ક્રમવાર
રદિયો આપવામાં આવે તે પહેલા ઉપર્યુક્ત “ યગ
ધન્વિયા ” ના તા ૧૩-૪-૨૧ના લેખપરથી એ પ્રશ્ન
ઉપસ્થિત થાય છે કે સ્વામી દયાનંદને પોતાની
સ્વાભાવિક ભારતીય ભાષા, શિક્ષા તથા સંબંધિત
ધર્મોના તેમ શક્ય વગેરે આચાર્યોની માફક મૌલિક
વૈદિક જ્ઞાન વિજ્ઞાનના પ્રચારક અને તિલક, ગાંધીજી
વગેરેની પહેલા દરેકે દરેક વાતમાં ભારતીય સાચા
જીવનના સચારકપર આ રીતે ટીકા કગવાની ગાંધીજીની
અધિકારચેષ્ટા કે યોગ્યતા છે કે ? ગાંધી મહાત્માજીનો
આરિસાવાજો એકગર જોતા એમણક કહી શકાય કે
તે પોતાના અધિકાર અને યોગ્યતાની ઉપરવટ થયા
છે આ વાતને વધારે વિસ્તારથી સાબીત કરીએ

(૧) ગાંધીજીની વર્ણુશ્રમી માન્યતાનુસાર સ્વામી
દયાનંદ સર્વોચ્ચ બ્રાહ્મણ કુળમાં અવતરેલ છે અને
જી દગીબર બ્રહ્મચારી સન્યાસી રહીને શુદ્ધ વૈદિક
ધર્મ કર્મ ઉપદેશી છે જ્યારે ગાંધીજી જનમથીજ
ત્રીજો દરજ્જો વૈશ્ય-વાણિયા છે અને અત્યાર સુધી
પણ રાજદ્વારી-અર્થશાસ્ત્રીનું કાર્ય કરે છે એક
બીજાના જીવનની અને કર્મની ભૂમિકા જોતા ગાંધીજીનો
અનધિકાર ખુસ્તો છે

(૨) ગાંધીજી પોતે બાળકપણથીજ અંગ્રેજી

કેળાણી અને તેની હડહડતી અસરથી ચેપી હતા અને હજુ પણ છે, એટલે તેની વિચારપર દૂષિત હોયજ, જ્યારે ધ્યાન દેને તો તેનો લગિન્કે ચેપ ન હોતો એટલે તેના જ્ઞાન વિજ્ઞાનની મૌલિકતા સર્વથા આભાવિત અને ભારતના આત્માને અનુરૂપ જ હોય એ અર્થાપત્તિથી સિદ્ધ થઇ જાય છે આની ગ્રિથિમાં ગાંધીજીની ધ્યાનદપર ટીકા કવિ કાલિદાસના કથનાનુસાર **उद्वाहुरिव वामन** ની ઉપહાસ્યતા ૩૫ લેખાય જે ગાંધીજીએ પોતાના આદર્શને અનુદ્ધા દ્યાનદ જેવું આભાવિત શિક્ષણ લીધું હત તો ગાંધીજી ધ્યાનદમાં કાંઈ ઓગળ જેવું શક્યા હતા અને તેના અયોગ્ય ટીકાકરને બદલે પરમ ભક્ત થઇ રહ્યા હતા પણ આ તો અગ્રેજ કેળાણીનો રાહુ વેદના સૂર્યને ઝાંપી જીની શકે ?

(૩) ભાગવતવર્ણના વર્ણાશ્રમની મર્યાદા પૂર્વક અખડ અભ્યર્થ વન પાળી, સાથે યોગસાધનથી હૃદય પુષ્ટ રારીગ અને મન (Sound body and sound mind) કેળવી, ગુરુપર પરાનો નિયમ જાળવી ધ્યાનદે લૌકિક તથા વૈદિક સંસ્કૃત ભાષા તથા ઈર્ષ મિદ્ધા-નોનો યવજીવન અભ્યાસ કર્યો અને લાંબાદ તેનું તત્ત્વ વિશ્વસમક્ષ મુક્યું જગતના યુગ યુગના આચાર્યો તથા પેગબરો જે રીતે કરના આપ્યા છે તેજ રીતે વિશ્વના વિચારકો સાથે પોતાના ગુનિશ્ચિત સત્ય બધે વાદવિવાદ, ચર્ચા અને શાસ્ત્રાર્થ ટ્વર્યા અને તદ્દનુરૂપ લેખો યથા વ્યાખ્યાનો કર્યા પણ તેના ઓગાણીમમી સદીના એક મહાચાર્યના ટીકાકાર ગાંધીજીનું શું ? લાકિ- સંસ્કૃત ભાષાનું પણ તેને કદાચ

(૭)

કિમિત્ જ્ઞાન હોય પણ વેદોની યૌગિક ભાષા અને તેના આર્થ તત્ત્વોનો તો તેને કેટલો અભ્યાસ છે એ વિશ્વવિદિત છે. બહુમા બહુ તો વેદ મનઘે તેણે તેની તેવી ચોપી અગ્રેજી માગ્ફતે થોડું ઘણું જાણ્યું હોય પણ એ તો કમળાની આખે વસ્તુ દર્શન કરવા જેવું થયું છતાં સ્વામી દયાનંદના સત્યાર્થ પ્રકાશનેજ નહિ પણ તેના જીવન ભરના ફળ રૂપ વેદ ભાષ્યોને પણ હસી કાઢવાની ગાંધીજીની મહાત્મચેષ્ટા શુ ઠીગુજી (Pigmy) ન ગણાય ?

જરૂર ગણાય છતાં આ વામન મહાત્માજીએ સ્વામી દયાનંદના વિચાર તથા તેના કાર્યરૂપ આર્થ-સમાજ વક્ષ પગ કુતર્કનો કુદાગધાત શા માટે કર્યો ? એક ચક્રોર આર્થ તેનો ઉત્તર આ રીતે આપી શકે

(૧) સ્વ-અનન્યતા એટલે કે પોતાના કક્ષા સિવાય બીજી સ્વતંત્ર સચાલક શક્તિને ઉતારી પાડવાની મહાત્માજીની પ્રગલ્ભતા ગાંધીજીનેજ શક્યા હતા કે સ્વામી દયાનંદ આપિત આર્થસમાજના જીવિત જાગૃત સ્વરૂપની હયાતીમાં માત્ર રેટિયા શબ્દ સિવાય બીજો એકે એવો પેગામ નથી કે જેને તે મૌલિક પણે પોતાના પેગામ તરીકે મનાવી શકે કેમકે દેશાત્મતિનુ કોષપણ સૂત્ર લ્યો ગાંધીજીની પહેલા આદ્ય દ્રષ્ટા રૂપે દયાનંદે અને પછી આર્થસમાજે તેને તેના રચનાત્મક કાર્યમાં લઈજ લીધેલું આવા પ્રચલ વ્યક્તિત્વ સામે મહાત્માજીનો અનન્ય અબાધિત જય જયકાર શી રીતે જાળવી શકાય ? કલમને છાંબડે સમાજ સૂર્યને ઢાકવાથી ।

(૨) તેજોદેષ. અર્થાત્ સૂર્ય સમાન તેજસ્વી તપસ્વી બાલબ્રહ્મચારી દયાન દના પ્રચડ વીર્યવર્ચસૂને જોઈ કે જીરવી શકવા ગાંધીજીની નમણી કાયા તથા ચચળ મનોભાયાની અક્ષમતા ઘણીવાર અધિકારની જેમ સૂર્યનું તીવ્ર તેજોદર્શન પણ માણસને જાખવી પાડે છે આદિત્ય બ્રહ્મચારી દયાન દ નમધેય ગાંધીજીનું લગભગ તેમજ થયું છે નહિ તો તેના સુધારકને મહાન કહેતા જતા પણ ગાંધીજી આટલા નિરાશાધ-કારમા ન પડે

(૩) Prejudice-કુશકા. જો કે ગાંધીજી શમ્બોમા ઇનકાર કરે છે પણ દક્ષિણ આફ્રિકામાંથીજ દયાન દ તથા આર્યસમાજ તરફ તેનો દુર્ભાવ પ્રકટ થઈ ચુક્યો હતો. મુસલમાન માન્દતજ ગાંધીજી હિંદવી આફ્રિકા ગયા, ત્યાં તેઓની વિશેષ વહીલાત, તેઓનું જ મજબૂત વાતાવરણ, તેઓ માંજ આહાર ઓડકાર એટલે કુદ્દતી મનોવૃત્તિ તન્મયજ વડાય અને તેથી સ્વામી દયાન દ અને તેના લમલા ધૈદ્યમા સમુલ્લાસને લઈને આખો સત્યાર્થ પ્રકાશ નિરાશામય દેખાય અને મુસલમાનો સામે આર્ય સમાજ વગેવાય તેમા નવાઇ નથી બીજમ જોવાને પણ તેવું જ કારણ ધાર્તરાષ્ટ્રોનો પક્ષ લેવગવી રહ્યું હતું બાકી ચેરવડા જેતમાજ સત્યાર્થ પ્રકાશને કે સ્વામી દયાન દને પ્રથમ સમજવાનો અવસર ગાંધીજીને મળ્યો એ માની શકાય તેવી વાત નથી દક્ષિણ આફ્રિકામાંથીજ મનમા તો ધુધવાતુ હતું અને થોડું ઘણું પોત ત્યાં પણ પ્રકાશ્યું હતું છતાં તે વખતે તે અનેકોના એટલા બધા મહાત્મા, અનેકોના પેગમ્બર કે અનેકોના ઇશ્વરાવતાર

પરાણે નહોતા મનાયા અને તેથી તેટલી હિંમત લાવી શકતા નહોતા. પણ અહીં આવ્યા બાદ ધીમેધીમે આ બધી જુદી જુદી વિબૂતિઓનો ઇનકાર કરતે પણ પરાણે સ્વીકાર થઇ જવા બાદ લાગ આવતા પોતાના પરધર્મી પચગ ગી બકત મહાનને મનોપ્રવા

परित्राणाय साधूना विनाशाय च दुष्कृताम्
એ અવતારી ચત્વિર્થાતનો સપાટો મ્વધર્મી દયાનંદ અને આર્યોપર લગાવી ગીતા ભાનને સાર્થક કર્યો

(૪) દીવાની દાઝે કેડિયનાં બટકા.
બારડોલીને વખતે ડૉંગરોરીના બનાવથીજ અને પોતાના જેલમાં જવાબાદ કહેવાતા અસહકારની શી વલે થઇ અને ખતીશતની ખીતી ખૂદ મહમદી ટર્કી-એજ ઉખાડી નાખ્યા બાદ મુસલમાનોએ ' ગેતાની સરકાર ' ઉપરની દાઝ પોતાનાજ હમદર્દી દેરા હિંદુભાઇ બહેનોપર મનબાર, મુલતાન, સહારનપુર વગેરે સ્થાનોમા કેવા કેવા ઘોર અભ્યાચારો કરી કાઢી એ બધું જોઇ જાણીને ઇશુ મુસલમાનોને તે પક્ષ-પાતથી કહેવાય નહિ તેમ કહેવાની હિંમત પણ કરી શકાય નહિ એટલે એકતા ને અહિંસાની પેગબરીની આડમા બધી ઓળખોળ સ્વામી દયાનંદ અને આર્ય-સમાજની પ્રવૃત્તિપર ઉતારી નાખી ! ! જાણે કે શુદ્ધિને નગાઠન બ'ડુ આર્યસમાજનુ અને સ્વામી શ્રદ્ધાનંદનુ જ કામ છે ! ! એ મળ્યે હિંદુ મહાસભા અને માલવીયાજીને માટે તો જાણે કે ગાંધીજી ચાણક્ય ચુપજ પકડી બેસે છે ' હોય એમ ક્યાં વિના કાઇ જયજયકાર ભરી પોલિટિકલ લીડરી થોડી લાખી ટકી

શકે છે ? શુ ગાંધીજી નહોતા જાણતા કે હિંદુશુદ્ધિ-સભા અને હિંદુ મગદનચાલી રહેલ છે ન કે આર્ય ગૃહસભા કે આર્ય મગદન ? જતા ગાંધીજીએ જાણી જોઈને આખા આ-કાન કરી દયાનંદ તથા આર્ય-સમાજની પ્રવૃત્તિને જ ઉતારી પાડી છે તો અહીં જાણારી જેવું જરૂરી છે કે હિંદુમુસલમાનોના હુલ્લ, તોફાન અને ખુના મરફીના કાળુ રૂપ ગ્રામી દયાનંદ, આર્યસમાજ અને તેની શુદ્ધિ ક્રિયા વગેરે નથી જ ગ્રામી દયાનંદના અને આર્યસમાજના જીવન પ્રચારને આજે લગભગ પચાસ વર્ષ થઈ જવા આવ્યા તેનો કિમત ભર્યો જતા શાત, અહિંસક, નિર્દોષ ઇતિહાસ વિશ્વ સમક્ષ મોજૂદ છે ગાંધીજીની સામે (ચેચેજ) આહવાન છે કે આર્યસમાજના પચાસ વર્ષના ગમે તેવા ભારીમા ભારી મનાતા ખડન મડનાત્મક પ્રચારને લઈને પણ કદી એકે કોમી હુલ્લ, તોફાન કે ખુનામરફી ગાંધીજી ખતાવી શકે છે ? ગાંધીજીના મહાત્મ્યપ્રાકટ્ય પહેલા વટયેલા તો શુ પણ અજ્ઞુલગટ્ટ જેવા કંઈ જન્મના મુસલમાન તથા મૈયદો ધમપાળ, સલ્લદેવ, અને ધર્મદેવ રૂપે પળાય જેવા દર મુસલમાનોના પ્રાતમા હબરે મુસલમાનોની હાજરીની વચ્ચે શુદ્ધ થઈ આર્યસમાજમા ભળ્યા, મ્હોટા મ્હોટા શાસ્ત્રાર્થી કર્યા, આપસ આપસમા ખૂબ યોગો ચર્ચાઓ થઈ પણ આર્યસમાજના પ્રચારને નામે કદી પણ કોઈ મદિ કે મજીદને નુકસાન પુગ્યુ નથી કોઈ માત તુટીકુટી નથી કોઈ હુલ્લ તોફાન કે ખુન ખગળી થઈ નથી ગ્રામી દયાનંદ પોતાને હાથે શુદ્ધિ કરી છે મુસલમાન અધિકારીના ક પાકડમા

દયાનંદના મુસલમાન ધર્મ ગળધી વ્યાખ્યાનો થયા છે, અને સત્યાર્થ પ્રકાશનો ગ્રામ્મો સમુદ્ધાસ-મુસલમાન મત સમીક્ષા જપાનીને દયાનંદ વર્ષો મુઝી જીવ્યા છે ને ઇલહામ કે પેગબર વિષે ઉચિત આલોચનાઓ કરી છે પણ કદી કોઈ બચકર બનાવ બન્યો નથી, એટલુજ નહિ પણ ઉલટા તે કાળના મુસલમાનોના સર્વ માન્ય સર સૈયદ અહમ્મદ જેવા મુસલમાન તથા રેવરંડ સ્કોટ જેવા ખ્રીષ્ટિય સ્વામી દયાનંદના પરમ મિત્રા-ભક્તો હતા અને તેને એક મહાન માનવધર્મ પ્રચારક માનતા હતા.

આ રીતે સ્વામી દયાનંદ તથા આર્યસમાજની પચસ વર્ષની કારકીર્દી ઉજળા ફીવા જેવી શુદ્ધ, અહિંસક તથા શાન્તિ પ્રકાશક છે છતાં ગાંધીજી પોતે ચલાવેલા અસહકાર અને ખીલાફતને લઈને ઉભી થયેલી વર્તમાન મુશ્કેલીઓનો ટોપણો દયાનંદ તથા આર્યસમાજ ઉપર ફેંકે એ ખરી હકીકતનું ખૂન છે બાકી સમજદાર પ્રજા તે ખુલ્લું જોઈ શકે છે કે ગમે તેવી અહિંસા અને એકતાની લગામ પોતાના હાથમા પકડી રાખવાનીવાત છતાં ગાંધીજીએ કાચુ ખોયો છે તેની નહાની સૂતી અસહકારી-ખીલાફતી કારકીર્દી અને દેખરેખમાજ કોમી હુલડો અને ખુલ્લા અત્યાચારોને ફાટી નીકળવાનું કારણ મળ્યું છે અહિંસાની આની પેગેબરી દરમિયાન જે ઘોર હિંસાઓ રાજ્ય પ્રજા ઉભય પક્ષે પ્રવર્તી છે તેનો છાટો પણ સ્વામી દયાનંદ તથા આર્યસમાજની લાખી કારકીર્દી પછી ગાંધીજી તેને ગમે તેવી

અસહિષ્ણુ કહે તેમા કદી પ્રવર્તી છે ? ઇતિહાસ સામે છે હાથક કલુને આરસીની જરૂર નથી આય સમાજના સ્થાપક દયાનંદ પર તેના ધર્મ પ્રચાર દરમિયાન ઇટો, પથરાઓ અને અપમાનોના અસહ્ય માગ પડ્યો અન્ય ધર્માચાર્યો તરફથી કંઈવાર ઝેર અપાયા આ બધા અપરાધીઓ જાહેર થઈ શક્યા હતા અને દડાય તેમ હતા છતાં દયાનંદ પોતાના અસીમ ધૈર્ય અને યોગીને છાજતી સહનરીલક્ષિતી હમીને કહેતો કે “ હું દુનિયાને છેડાવવા આવ્યો છું ન કે બધનમા નાખવા કે દડવા ” પોતાને છેવટે ઝેર દેનારને પણ પૈસા આપી ગુપચુપ ચાલ્યા જવા સલાહ આપી જવા દીધો છતાં ગાંધીજીએ આવા સત દયાનંદને પણ અસહિષ્ણુ તરિક ગણ્યો છે । સ્વામી દયાનંદની ભાષામા કંઈક દેશની પરિસ્થિતિ પર ચિંતા તથા પાપ ડીઓપર કટાક્ષ કે મળક જરૂર છે પણ ક્રોધ કે આવેશનું નામો નિગાન નથી વ્યક્તિગત વિતરણ જેવું તો છેજ નહિ ત્યાર બાદ ૫ લેખરામ, ૫ તુલસીરામ તથા હમણા હમણામાય જણુ પ્રાતમા ૫ ગમચંદ જેવાને મુસલમાનો વગેરે એ જીવતા ને જીવતા ડાપી નાખ્યા છે છતાં સ્વામી દયાનંદના બડતો આર્યસનાતન યા-એ કદી મગજનું સમતોલપણુ ખાલુ એવું કાંઈ પ્રમાણુ છે ? સરકાર, દેરીગજો તથા જુદી જુદી કેમો તરફથી અનેકવાર આર્યસમાજીઓની અસહ્ય સતામણી થઈ છે પણ આર્યોએ સામો બદલો વાળ્યો નથી ગાંધીજી જે અહિંસાની ઉચ્ચ કોટિ કહે છે તે સ્વામી દયાનંદ તથા તેના અનુયાયીઓએ બહાદુરી

પ્રત્યેક પાળી છે એ ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ ખીના છે હા, આર્યોધીન છે જતા જરૂર તે તીર પણ છે સહનગીલ છે તેની સાથે વૃત્તિગીલ પણ છે મગ્લ છે જતા કાયર નથી અને તેથી ગુડાઓની સામે ડહી ઉઠડ અને પ્રચડ પણ છે અને તેટલી આવશ્યકતા તો મહાત્માજી પણ માને છે પછી કયા જાગૃત્યુથી આર્ય-સમાજને અસહિષ્ણુતાનો શિખાવ આપે છે !

વળી એ પણ જોવાનું છે કે પબ્લય અને મયુક્તપ્રાન કે જ્યાં મુસલમાનોનું પ્રવૃત્તિ જોઈ છે ત્યાંજ સ્વામી દયાનંદ અને આર્યસમાજ રૂના કાદવા છે તેજ દેખાડી આપે છે કે સ્વામી દયાનંદના આર્ય-સમાજમાં મુસલમાનોની પર આગ્રહનામાં જીવવા વધવાનું શરૂ છે—બળ છે જો તેમ ન હત અને ગાંધીજી કહ્યું છે તેમજ હત તો તો સ્વામી દયાનંદ અને આર્યસમાજનું તેના વિરોધીઓની વચ્ચે નામો નિશાનય ન ટકત કેમકે આર્યસમાજીઓની સખ્યા એટલે ઘડેમાં કાકરા જેટલી અને તેમાં એવી ધીંગા મચ્છી, અસહિષ્ણુતા કે અપ્રોગ્યતા હત તો ક્યારના પીસાઈ ગયા હતા પણ આ લેખના લેખકે લાહોર વગેરે મુસલમાનોના ગદડપ શહેરમાં જાતે જોયું છે કે આર્યસમાજના ઉત્સવોને વખતે મુસલમાનભાઈઓએ આર્યોની ભજનમંડળીઓ પોતાના લતાઓમાં ખોલાવેલ છે, હોશથી ભજનો ગવરાવેલ છે અને જે સ્વામી શ્રદ્ધાનંદને ગાંધીજી ચોખ્ખા ભયસ્વરૂપ માને છે તેની આગેવાની નીચે ચાલતા આર્યસમૂહ (Procession) પર મુસલમાનભાઈઓએ ફૂલોની

વૃદ્ધિ કરી છે અને આગેવાનોને પુષ્પમાળાઓથી
 સત્કાર્યા છે મનલક્ષ્ય કે સ્વામી દયાનંદ તથા આર્ય-
 સમાજના દૈરીપ્રભાવે તેા હિંદુ મુસલમાનોમા પરસ્પર
 સહિષ્ણુતા, શાંતભાવે શાસ્ત્રવ્યર્થો તથા ખૂબ
 માહ્યવ્યર્થભાવ પ્રવૃત્તયા હતા પણ પાઠળથી ગાંધીજીની
 બાંધિરીની અદીર્ઘ દૃષ્ટિ, એકતન્ત્રી ડીકા, મુસલમાનોની
 ધમાપનાની પણ પ્રશામન અને ખીલાફતગીરીએ
 મુસલમાનોમા નહેવી ગુહાગીર્ગને પ્રત્યાગ્રાન આપ્યો
 અને તેથી ઉલટું આર્યસમાજે મહામહેનતે જે
 બનાવતુ હતુ તે બગડી ગયુ અને દાઝયાપર ડામની
 માફક ઉલટા ગાંધીજી સમાજનેજ ગજો પડયા
 મુસલમાનો તરફની ગાંધીજીની વધારે પડતી વલણ
 અને તેમાથી નીપજના ભયની સાવચેતી આર્યસમાજના
 કટુ વિરોધી હિંદુઓએ પણ ગાંધીજીને આપી હતી
 અને અત્યારે લાલ'લજ'પતરાય જેવા ગાંધીજીના
 જડત પણ તેમ કહી નહા છે આ રીતે ગાંધીજીએ
 ચડાવેલા નહેતાનમાથી દયાનંદને તથા પોતાને
 યથાથ મનાવવા બિન્નબિન્ન પ્રાન્તોના હજારો આર્યોએ
 યુક્તિ પ્રયુક્તિ તથા ગાસ્ત્ર દૃષ્ટિથી અપીલ કરી પોતાના
 શબ્દો પાઠા તપામી ફેરવના ગાંધીજીને વિનંતિ કરી
 પણ “મો તમારી ગમદુહાધ એક માફ ઉ ઉ” માથી
 સલામતી ગાંધીજી ન તે નજ રળ્યા દાસ, નેહરુ કે
 ખીંટ માતાજીના ચળુમા માથુ નમાવાય કેમકે
 અગ્રેજ એળવણીના સમાન ચેપી રોગીએટલે રદમા-
 નશીલે વ્યસનેષુ સખ્યમ્ ને ગમે તે મત્યને ભોગે
 સધાય પણ અર્ણુગુદ્ધ બાગ્નીય સમૃતિમય સ્વામી

દયાનંદ અને તે પણ અત્યાગે મૃત એટલે જ તેની
 ગી પરવા ? જ્યાં ‘ મહાત્મા ગાંધીજીની જય જય ’
 ના દ્વિત ગાપી ધ્વનિની સામે ગરીબ અપ
 મખ્યાક આર્યસમાજીઓની પીપોડીની કોચેમના
 અવસિદ્ધ પ્રમુખને કાને ગાતી પડે અટાય ?
 “ નેગવી તમારો ડોક અને તેના મામે ગાય લાવ
 પણ કમે કે મીમડારી પણ કાટે તો કાપો અને
 અમલિયુ કાલી કલટા પગે ” આ અવાજ
 પ્રામાણિક પ્રોટેસ્ટનો ગાંધી ગી રિયા
 હવે જ્યારે આ ગીતે મહાત્માજીએ આર્યસમાજીઓની
 લાગણી તથા માગણીને કોઈ મારીને પોતાનો -- કા
 કાયમજ નાખ્યો છે અને “ થોડીજ મુદ્દતમાં માગ
 નિર્ણયોના ટેનામાં સત્યાર્થપ્રકાશમાના કડગમાં જીવ
 ક્યાની હુ ઉમેદ રાખુ છું ” એમ તા ૧૨- ૨૪
 ના નવજીવનમાં પ્રતિના કર્યા જતા હજી મુઢી તે
 પ્રતિજ્ઞાપાલન કરવામાં ઉપેક્ષા રાખી છે ત્યારે સ્વ મીશ્રી
 દયાનંદની રાતાખી પ્રમગે તેમનાપર કરેલા આક્ષેપોનો
 યથાગતિ યથામતિ પૂરતો ગઈયો આપી ઋષિઋણમાથી
 મુક્ત થવાના અને ગાંધીજીની સાથે બીજા જિજ્ઞાસુઓના
 મનનુ સમાધાન કરવાના શુભ હેતુથી હવે ઉત્તરાર્ધ
 આરંભુ છું.

મહાત્માજીએ લખ્યું છે - ‘ સ્વામી દયાનંદ
 માટે મને અત્યંત આદર છે એમણે હિંદુધર્મની
 ભારે સેવા બજાવી છે પણ એમણે પોતાના હિંદુ-
 ધર્મને સાકડો કરી નાખ્યો છે ’ વાંચુ પોતાના
 હિંદુધર્મને સાકડો કરી મૂકી એમણે હિંદુધર્મની ભારે

મેવા બળવી છે ? અને એટલા માટે મહાત્માજીને
 સ્વામી ધ્યાનદે માટે અત્યંત આદર છે ? ગાંધીજીએ
 અહીં પ્રથમાગ્રસે મક્ષિકાપાત જેવું કયું છે
 એકી સાથે વિરોધી વાડયોથી વદતોબ્યાગ્રાત દેવ
 વહેર્યો છે ! જતા ચાલો આપણે ગાંધીજીના
 બાળા વાડયની પડતાલ કરીએ આત્માવાડય એટલા
 માટે કે ગાંધીજીએ જીદગીન બાગ્દરી કરી છે જતા
 અહીં કોઇ યુક્તિ પ્રમાણ આપવાની તકનીક વીધી
 નથી ગાંધીજી કદાચ પોતાના મહાત્મ્યથી એમ માનતા
 લાગે છે કે “ હું કહું છું મારેજ બસ છે મારા
 વચનને અન્ય પ્રમાણોની જરૂર ન હાય હું સ્વત
 પ્રમાણુ ઉપજ છું કમકે હજારો લેના માને છે,
 મારી બોલાવે છે પછી મારા ના વચનમા
 શકા ની ? ” પણ લક્ષણપ્રમાણાભવા વસ્તુસિદ્ધિ
 નતુ પ્રતિજ્ઞામાત્રેણ તે પછી સ્વામી ધ્યાનદે રી
 રીને પોતાના ધર્મને સાકડો કરી નાખ્યો છે ?
 સાકડાપણાનું લક્ષણ શું ? પણ આનો ઉત્તર આપવામા
 તે ગાંધીજી રોજનું મૌનવ્રત લગુ એકા એટલે લાચાર
 બાકી ધ્યાનદે તે પોતાના હૃદયને તથા તેના વેદધર્મને
 યથેમા વાચ કલ્યાણીમ શ્રુતિથી સાર્વભૌમ
 અર્થાત્ કોઇ પણ દેશ કે કોમની સગ સિવાય, જાત
 નીચના બનાવરી બેદોને નકારી, માનવ જાતિની
 ધર્મકતા-આત્મકતા સાધવા ઉપદેશ્યો છે, અને તેમ
 કરવા આર્યસમાજ આજ્યો છે આ ગ્લા તેના તેવા
 નિયમો —

(૩) “ વેદ સત્ય વિગ્રાઓનું પુસ્તક છે,

(૧૭)

વેદનુ બણુવુ બણાવવુ અને સાબળવુ સબળાવવુ
એ સર્વ આર્યોના પરમ ધર્મ છે ”

(૬) “ મસારનો ઉપકાર કરવા એ આ
સમાજનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે ”

(૭) “ સર્વ સાથે પ્રીતિ પર્વક ધર્માનુસાર
મથાયોગ્ય વર્તવું જોઈએ ”

જેને સહજ પણ શુદ્ધિ છે તેને આ નિયમે
પરથીજ આર્યસમાજના સ્થાપક સ્વામી દયાનંદની
ધાર્મિક ઉદારતા, વિશાળતા અને વિશ્વ બધુતા સમજાઈ
શકે તેમ છે બાકી તો આખા પર દુર્ભાવનો ગાહ
અડાવીને સૂઈને જોઈએ તો તેમથી પણ ધાબાજ .
દેખાય દયાનંદે આર્ય-હિંદુધર્મને કેટલો વિશાળ,
ઉદાર અને માનવ માત્ર ગ્રાહ્ય બનાવ્યો છે તે
જતાવતા કેટલાક યુરોપ અમેરિકાના અને અહોના
હિંદુમુસલમાન વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો ટાકુ છુ —

અમેરિકાનો પ્રસિદ્ધ તત્ત્વજ્ઞ યોગીસમો ઝૈંડૂ
બેકસન ડેવિસ કહે છે —

“ I behold a fire that is univer-
rsal, the fire of infinite love which
burneth to destroy all hate, which
dissolveth all things to their purrification
To restore primitive
Aryan religion to its first pure state
was the fire in the furnace called
“ Aryasamaj ’ which started and
burned brightly in the bosom of that

inspired Son of God in India,
Dayanand Saraswati. Hindoos and
Moslems ran together to extinguish
the consuming fire and Chri-
stians too, joined Moslem and Hindoo
in their efforts to extinguish the
new light of Asia But the Heavenly
fire increased and propagated itself

I rejoice exceedingly and
I take hold of life with an enkind-
ling enthusiasm "

અર્થાત્ “મને એક આગ દેખાય છે કે જે
સાર્વભૌમ છે અસીમ પ્રેમનો અગ્નિ કે જે સધળા
દેશને બાળી ગયા છે અને સત્ત્વના પદાર્થોને પવિત્રતામાં
લાવી રહ્યો છે મૈલિક આર્યધર્મને તેની મળ
પવિત્ર દશામાં લાવવાને માટે આર્યસમાજ નામની
ભદ્રીમાં તે આગ પ્રકટ થઇ, જે ભાગ્યમાં પ્રભુના
પ્રેરિત પુત્ર દયાનંદ સંસ્વતીના હૃદયમાં ખુબ સળગી
ગઈ ગઈ સૌને ઝડપી લેતી આ આગને ઓલવવાને
માટે હિંદુઓ અને મુસલમાનો ભગા દોડ્યા ‘
અને ઇસાઈઓ પણ એશિયાના આ નવા પ્રકાશને
ઓલવવાને માટે હિંદુ મુસલમાન સાથે જોડાયા
પણ આ ઇશ્વરીય દિવ્ય આગ ઉતરી વધતી ચાલી
અને પાતાની મેળે બધે ફેલાઇ ગઇ હું બહુજ
ખુશ થાઉં છું અને પ્રબલિત ઉત્સાહથી ચેતના
મેળવી રહ્યો છું ”

(૧૯)

Pro. F. Max Muller

“ He initiated a great reform of Brahmanism and seems to have been a liberal-minded man ”

ભક્ષ મોક્ષ મુલર

“ તેણે (દયાનંદે) બ્રાહ્મણધર્મમાં મહાન સુધારો લાખલ કર્યો અને ઉદાર દિલનો માણસ હતો ”

Dr. Annie Besant.

Mrs Blavatsky wrote of the great Hindu with intense admiration, and Colonel Olcott paid him, in the Theosophist, perhaps the finest tribute of all that were paid on his passing away, recognising in him the noblest of patriots . .

(India a nation)

ડૉ. એનિ બીસન્ટ.

આ મહાન હિંદુ (દયાનંદ) ના મૃત્યુ પર શ્રીમતી બ્લેવેટસ્કીએ ઘણાજ ભક્તિભાવ પૂર્વક લખ્યું છે અને કર્નલ ઓલ્કોટે ‘ થીઓસોફીસ્ટપત્ર ’ માં સૌથી વધારે પ્રશંસા કરી છે, અને દયાનંદને ઉચ્ચ કાર્ટિનો દેશભક્ત ગણ્યો છે ’

(ભારત એક પ્રજા)

Its influence on the life of Northern India has been and is great, and it has been a potent source of

(૨૦)

Independence of mind and Character,
of a broad and liberal interpretation
of Hinduism, of a bold assertion of
the value of Hindu Culture and self-
sufficiency and thereby has contri-
buted greatly to the building of
Indian nationality ”

(India a nation)

“ઉત્તર હિંદુસ્થાનપર આર્યસમાજની લાગવગ
મ્હોટા પ્રમાણમાં થઈ છે, અને આચાર વિચારની
સ્વતંત્રતાનું હિંદુધર્મના વિશાળ અને ઉદાર ભાવનું
તથા હિંદુ મસ્કૃતિ અને આત્મગૌરવનું તે પ્રબળ
કારણ બનેલ છે એટલા માટે હિંદી પ્રજાકીયતાને
ઘડવામાં તેણે મહાન હિસ્સો આપ્યો છે

(ભારત એક પ્રજા)

“In a word the tendency of this
great man's work was all in the right
direction and likely to prove a blessi-
ng for his country and countrymen,
This man was Pandit Dayanand
Saraswati Swami founder of the
Aryasamaj ”

(The Pioneer of 30 December, 1879)

“એક શબ્દમાં કહેતા આ મહા પુરુષના કાર્યનું
વલણ, બધીરીતે યોગ્ય દિશામાં હતું અને તેના
દેશ તથા દેશભાષાઓને માટે આરવીર્વાદ રૂપ હતું-

આ પુરુષ તે આર્યસમાજના આપક પડિત સ્વામી
દયાનંદ સરસ્વતી ”

(પાચોનિયઃ ૭૦ ડિસેમ્બર ૧૮૭૮)

Sir Syed Ahamad

‘ We were intimate with the
late Swami and always venerated
him extremely. He was such a learned
and good man that he merited veneration
at the hands of followers of
all religions ’

“ મળુમ સ્વામી દયાનંદ માથે મારે ગાદ
પગિયથ હતો, અને હું તેને હમેશા અતિ આદરથી
માનતો. તે એટલા બધા વિદ્વાન અને ભક્ત
હતા કે સર્વના ધર્મના અનુયાયીઓને હાથે
તે મમાન પામતા ”

(સર સૈયદ અહમદ)

આ સિવાય બીજા અનેક પ્રમાણો છે પણ
વિસ્તારભયથી આટલેથીજ બતાવવું બસ થશે કે
જ્યારે જન્મથી વિધર્મી અને વિદેશી લોકો સ્વામી
દયાનંદના જીવનધર્મને તથા તેના આર્યસમાજના
ચેતનને ઉદાર, વિશાળ, જગદુદ્ધારક અને વિશ્વ-
વ્યાપક વિભૂતિ સનજી તેની મગલ આગતી ઉતારે
ત્યારે એડજ કાઠિયાવાડ દેશના અને સમાન ધર્મના
ગણાતા મહાત્મા ગાંધીજી પોતાની નજરે આમ
અવગુ-સાકડું જુએ, અરેઉલટમા દયાનંદના નામ
તથા તેના આર્યસમાજ કામને બચકર, નુકસાનકારક

(૨૨)

મકુચિત, ડાંગયા મોઝ અને દેશને અનર્થકારક સમજી
અપનામ કરે એ તો દુધમાથી પુનઃ કહાવાનું જ
કહાપણુ ગણાય જતા ચાલે. ત્યાં જ હવે આપણે
ગાંધીજીના જ એ હિંદુધર્મની વિશાળતા અને ઉગ્રતાને
ઉકેલીએ કે જેને દયાનંદે મકુચિત કહેલ છે ।

(૧) “Hinduism” says sir Alfred
Lyall in his Asiatic studies Part I
“is a matters of birthright and in-
heritadce A man does not become
a Hindu, but is born into Hinduism”

સગ આફ્રેડ લાયલ કહે છે કે -

‘ હિંદુપણુ એ જન્મ અને વાન્માનો વિષય
છે એક માણસ હિંદુ થતો નથી પણ હિંદુપણાથી
જન્મે છે ’ આ રીતે હિંદુસમાજ એક નિશ્ચય લાય
પામતી મત્તા હતી અહારના મરજા આગતુના મામે
અથ બાન્વાળી એરી એકલપેટી સન્ધા હતી
મુસલમાન ક્રિશ્ચન વગેરે પરકામોને ચવન-મ્લચ
વગેરે અપગ્રહોથી વગોવતી હતી અને તેઓને મોટે
અત્યજોની માફક હિંદુમંદિર તથા દેવદર્શન અધજ
હતા અને હજુપણુ અંતુ જેવું જ છે લાલાલજીપતરાયના
ગ્રન્થોમા “Swami Dayanand broke that
charm and unbarred the closed doors”
સ્વામી દયાનંદે તે જાદુ તોડી નાખ્યું અને અથ
સ્વાજનને ઉઘાડી નાખ્યા કદાચ ગાંધીજીના ઉપલા
હિંદુધર્મને આ રીતે દયાનંદે સાકડા કરી નાખ્યો હશે ।

(૨) પરધર્મી કે પરકામ તો કીક પણ જૈનીઓ
અને હિંદુઓ વચ્ચે પણ એજ મુશ્કેલી પ કલેશની મારા-

મારી હતી અને છે

“**हस्तिना ताडयमानोऽपि न गच्छेज्जैन मन्दिरम् ।**”

“હાથી મારી નાખે તે બધે પણ જૈનમંદિરમાં કોઈએ ન જતું ” આટલું મુંઝી પિત્તાગ અને અમલિ-જીભુતાની બાબત જૈન સાહિત્યમાં પણ હિંદુ દેવી દેવતાઓ માટે તેવોજ નિઃશ્ચય બતાવાયો છે. આમ જ્ઞાતદે હિંદુ અને જૈન મૌને માન્ય એવું આયનામ આપી પરસ્પર વિચાર દાખવા કોળીય કરી આમાં કોણ સાકડું અને કોણ ઉદાર ?

(૩) ગેય, શાકત, વૈશ્ણવ, સૌર્ય, ગાણપત અને વામાદિ મેકડો એક બીજાને બાકતા હિંદુમત પથો અને વાડાઓની ઝેરવેર ભરી હવા કે જેમાં હિંદુ સમાજ ગુજાગાઇ રહ્યો હતો, તેમાંથી એકજ ધર્મવાદ અને વેદામૃતવાદની શુદ્ધ હવામાં મૌને લાવવાની દયાનંદની કોશીશ એ તેનું સાકડાપણું ?

(૪) વર્ણાશ્રમ ધર્મને નામે હજારો મકુચિત ન્યાતો જાતો અને તેના પરિણામે હિંદુસમાજમાં હમદર્દીપણુનો કે પ્રજાકીયતાનો સર્વાથા અભાવ નહાતા મોટાના માત્ર બનાવરી પેલછા ભર્યા ભેદો કે જેથી આમીશ્રી વિવેકાનંદના શબ્દો **Untouchism** (બીજાનું ન ખાવાપણું) અને **Untouchism** (બીજાને ન અડકવું) તેજ ધર્મ ગણવામાં આવ્યો. પરિણામે વિરાળ રાષ્ટ્રીય વ્યવહાર અને પરદેશાદિમાં વ્યાપાર જ્ઞાનાદિનો વ્યવહાર બધ પડ્યો એટલે અગત્ય સ્વાતંત્ર્ય અને લક્ષ્મી વગેરે સંઘર્ષ ખોદ ખેડા

(૧૪)

દયાનંદે આ બધા ખોટા ભેદભાવો અને ખાનપાનના મદુચિત ખ્યાલો કાઢી નાખી સહનાવવતુ સહનૌ મુનક્તુનો સામ્યભાવ પ્રસંગવવા મથન કર્યું એ માકડાપણુ ?

(૫) નાત જાતના બેહુદ મદુચિતપણાથી કન્યા વિક્રય, વગવિક્રય, કત્તેડા, વિધવા વિદુર્ગની મખ્યામા બેહુદ વધારો, અભિચાર, બ્રહ્મહત્યા, બ્રહ્મચર્યાના સર્વથાનાશ, નિર્માળ પ્રતિભત્તિ, અસ્થ્ય આગમગ્નુ અને આ બધી બધી પ્રજ્ઞક્રીય જીવનનો નાશ તેમાથી દયાનંદે વૃજ્-વરણે To choose પસંદ કરવું એ વેદિક યૌગિક અથાનુસાર મનુષ્ય માત્રને પોતપોતાના આત્મનિર્ણય-જીવન કર્યાની પમદગીનું વર્ણુ નહય મમજ્ઞરી માને વર્ણુ-આત્મનિર્ણય પર્વક ગુણુ કર્માનુમાર આશ્રમ જીવન જીવવા પ્રેરણા કરી એ તેનું માકડાપણુ ?

(૬) ગાંધીજી પોતેજ ગેદર રહ્યા છે અને કહી રહ્યા છે તેવું પોતાના એ હિન્દુ ધર્મપર અસન્ને મળધે અમૃશ્યતાનું ઘેર કલક અને તેથી ઉદ્ભવેલો જાતીય અને ગાંધીય વિચ્છેદ જતા ગાંધીજી તો કરતે કરતે માત્ર અડકવાનીજ વાત કરી શકે છે કે તેની અમૃશ્યતા તો ભુડ, ફતગ વગેરે અધમ પ્રાણીઓને પણ અપાય છે એમા માણુસ માણુસ વચ્ચે સમ ભાવની વાત રી છે ? પણ દયાનંદે અને આર્યસમાજે તો અત્યજ ગમ્દનેજ અવર્ણનો ગણી, ઉડાડી નાખી તેઓને સમાનાધિકારે મડવાનું ખીકુ ઝડાવું જગ તે મળધે ગાંધીજીના સત્યાગ્રહ આશ્રમથી

(૨૫)

લઈને ખીજી આગ્યો તપાસા અત્યજને સમાનાધિકાર
આપવાની હિમત ચાલી છે ? ત્યાં આર્યમમાજના
ગુરુઓ અને વિદ્યાલયા તપાસા પ્રત્યક્ષ કિપ્રમાણમ્
છતા ‘ ઈયાનરે તેના હિદયમને સોડયા કરી નાખ્યો
છે હો ! ’

(૭) જે શકગચાર્ય મગધે ગાંધીજીએ લખ્યું
છે કે - “ એક રાડર જે ડગવાને ગકિતવાનુ હતા તે
અગ્રેજી બાણુનાનઓનુ આપુ જન્મ કરી ગડ તેમ
નથી ” તે શકગચાર્યના અનિષ્ટ સાડાપણાને
કદાચ ગાંધીજી બાણુના હોય નોપણુ ત્યા નો પે જિટિડલ
મોતજ લઈ એમ કેમકે સત્તા પામ ગાણુપણુનો
સવાલ ગ્હો જતા આ ગ્હો રાડરાચાર્ય —

શ્રવણાધ્યયનાર્થપ્રતિષેધાસ્મૃતશ્ચ ।

(વેદાન્ત ૧ ૩-૩૮)

આ બ્રહ્મમુત્રપર બાધ્ય કરતા લખે કે - **इतश्च न
शूद्रस्याधिकारः । श्रवण प्रतिषेध स्तावत्
' अथास्य वेद मुपशृण्यत खपुजतुभ्या श्रात्र
प्रति पूरणम् ' इति अत एवाध्ययन
प्रतिषेध । यस्य हि समीपेऽपि नाध्येतव्य
भवति स कथमश्रुतमधीर्यात् । भवति च
वेदोच्चारणे जिह्वाच्छदो धारणे शरीर भेद इति ।**

(શાકર ભાષ્યમ્)

“ શૂદ્રને અધિકાર નથી સાબળવાની મનાઈ
હોવાથી જે શૂદ્ર વેદને સાબળી બાય તેા ધગધગતા
સીસા અને લાખથી તેના કાનને ભરી દેવા એટલા

માટે તેને વેદ ભણવાની પણ મનાઈ છે જેની પાસે
એલવા-ભણવાનું પણ ન થઈ શકે તે પોતે કેવી
રીતે ભણી શકે ? શરૂ વેદન વિચારણુ કરે તો તેની
જન કાપી ના મની જો એ અને દિવસ ધાણુ કરે
તો નરીમને કાપી નાખવું તો જો ” એજ પ્રમાણુ

સ્વોશૂદૌ નાર્થીયાના મિતિ શ્રુતે ” “ સ્ત્રી
શર ન ભણના પાતે ” એ કથોવ કલ્પિત મૂલ્ય સુતિને
નામં લખી શકની સાથે જનિના પ્રધાન માતૃશ્રવને
પણુ જાનાવિકાળથી ચ્યુત કર્યું શકની માફક
ગમાનજ, વત્તલ મોટે ગાંધીજીના હિદુપર્મના માન્ય
આગાથોએ ઉપ ઠીજ નાટીનાલી ક ડાયનાલી નીનિનુ
પાવન કર્યું કળવ્યુ છે । ગા ઠીજના આ હિદુપર્મ
કળના પણ નુ દ્યા દે પાતના ધર્મને સાડકા કરી
નાખ્યો ? ક જે દ્યા દા । ઉપ વાયુવેના બધા
અનયોન અપન મૂલ, માન વિવિધસક તથા
રાષ્ટ્રાનિબાવક માની તેવી વજ્યાએ વિવ્રની
સમગ્રી કામેને પેતાના માને મા મનાતન હિદુપર્મમા
અપનાવવાની, જો ન ન ન નિ સેને સમાન હક્ક
આપવાની ઓ ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન
માનવૈક્ય સીના ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન
કાળીન કરી તેજ ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન ન
વચ્ચુ ? સાડકા નખની આ ઠી રીજમુરી વિમાલપા તેવડી
મહાડી બધો કળના જોવાના ઇજ્જાન મહાત્માજી
સિવાય બીજન કોણુ અર્થી જો ? મહાત્માજીને તો આ
પણુ બધી આડરી અસહિષ્ણુતાજ લાગશે છતા
અસહિષ્ણુતાની ગળી પણ મહાત્માજીની હિમાલય
બનને પીગળાવી નાખશે તો વડગને અગે તેવી

ગંભીની પણ સાર્થકતા ગણારો End justifies the means

આર્યસમાજનો અથ સાહેબ સત્યાર્થ પ્રકાશ ? મહાત્માજી બીજી વાર લખે છે કે - ‘ આર્યસમાજનો અથસાહેબ (Bible) સત્યાર્થ પ્રકાશ મેં એ વાર વાંચ્યો છે ” ગાંધીજી જેવા ચક્રાવર્ય પુરુષ એ એ વાર સત્યાર્થ પ્રકાશ વાચવાનો દાવો કરે છે અને જાણ સત્યાર્થ પ્રકાશને આર્યસમાજનો અથસાહેબ (બાઇબલ) કહે છે ! એ પંચીજીને જ નકાચ છે કે મહાત્માજીનું વાચન ગેરવ્ય ઉપર ચોટીયું છે ? આર્યસમાજને અન્યઋષિ પ્રાણીત અથની માફક સત્યાર્થ પ્રનાશ માટે પણ બહુ માન છે જાણ પણ તે તેનું બાઇબલ નથીજ તેનું બાઇબલ-અથ-સાહેબ નો વેદ જિનાજી જે સ્વામી દયાનંદે સત્યાર્થ પ્રકાશમાં તથા આર્યસમાજના નિયમમાં પણ તેજ કહ્યું છે કે ‘ વેદનું ભણવું ભણવું અને સાબળવું નભળાવવું એ મર્વ આર્યોનો પન્થ દર્મ છે ” ન કે સત્યાર્થ પ્રકાશનું • દર્મ છે સ્વામી દયાનંદે બાન્તીય-રાષ્ટ્રીય ઝળવણીની યોજના વડી છે અને તેમાં સંસ્કૃત પાઠ્ય પુસ્તકો, હિંદી ભાષા અને વિદ્યારી ભાષા પણ રીખવાનું કહી પોતાની મોલિકતા, ઉદાત્તા અને આ જમાનાને પણ સમજવાની યોગ્યતા મિફ કરી છે પણ તે યોજનામાં ક્યાય સત્યાર્થ પ્રકાશ કે પોતાના બીજા કોઇ પણ અથને જરા પણ મહત્ત્વ આપ્યું નથી સ્વામી દયાનંદે ઋષિસંગ નિન્બિમા નિનાથી અનેક વાર કહ્યું છે કે મારી પણ બૂલ થવા સભવ છે તો તેને સુધારી લેશો વગેરે આમ

હોદને સત્યાર્થ પ્રકાશને આર્યસમાજનો અથસાહબ
આદ્યજ્ઞ કવી મહાત્માજીએ નાહક આર્યસમાજની
લાગણી પર એક જાતની વાણિયાનાલી ટંકાન-ઠેકડી
કરી જે જે તેઓશ્રી જેવાને ન ગોભે

મત્યાર્થપ્રકાશ નિરાશા દયક '

“ આવા મહાન મુધાન્દને હાલેથી લખાએયો
આટલો નિગામદાયક અથ મે ખીજે નથી જોયો
આ નાકયથી મહાત્માજી પોતાની અહતા અને જાણે
ક જીની મરંજતા બતાવી જ્યા જે માનો ગાધીજીએ
નસારના સરળા મહાન મુધાન્દાનુ સમસ્ત સાહિત્ય
વાચી વિચારી નાખ્યું છે અને ત્યાગ્યાજી બધાની
તુલનામા સત્યાર્થપ્રકાશ માટે નિગામ દાયક કે સયો
આપી દીધો છે ' જ્વામી દયાનંદને ઓળખનારા મહડા
વિદ્વાનોએ કબૂલ કર્યું છે કે પોતાના વખતના તે
એક અદિતીય અદ્યુત વિદ્વાન વાચક હતા મેડસ
મુલ જોવાએ પણ તેની સાક્ષી પરી છે -

‘ He published large commentaries on the ved-s which show great familiarity with Sanskrit and very wide reading ’ “તેણે દયાનંદે વેદોના હિપ મ્હોટા
ભાષ્યો કર્યા જે જે સ્મૃત ભાષા સાથે તેનો મહાન
પરિચય અને યજુ વિગાળ વાચન બતાવે છે ”
સત્યાર્થપ્રકાશ એટલે આ બધા વિગાળ વાચન અને
વિચારનો નીચોડ કે જેણે લાખોના જીવનો પર પલટો
માર્યો અને હજુ મારી રહેલ છે જ્વામી દયાનંદ જે
ધાર્મિક તથા સામાજિક સુધારા કર્યા, અથવા
ગાધીજીના શબ્દમા “ તેણે હિન્દુધર્મની બારે સવા

બળવી છે ” તેનું સ્વરૂપ બતાવનાર “ સત્યાર્થપ્રકાશ ”
 અથ હવે જોના જીવનથી હાથથી લખાયેલો સત્યાર્થ-
 પ્રકાશ અથ ગાંધીજીને આટલો બધો નિગાળાદાયક
 લાગ્યો તો પછી તેવા અથના કર્તા દયાનંદને મહાન્
 સુધારકરૂપે શા માટે પ્રગસેલો? ડાગણ કળે ધાર્મિક
 કે સામાજિક આચારનિચારના જીવન તથા પ્રચારની
 દયાનંદ ગાંધીજીની દૃષ્ટિમા મહાન્ સુધારક લેખાયા
 તેજ આચાર, વિચાર ને સુધારનું પ્રતિબિંબ પાડનાર
 અથ તે સત્યાર્થપ્રકાશ તો પછી તે અથ પણ મહાન્
 ક્રમ નહિ? પ્રશ્ન સાને પાત્ર ક્રમ નહિ? સમર્થ
 સાહિત્યજ્ઞો કહી ગયા છે કે કેટલું પણ માણસનું જીવન
 તેની લેખનીમા-પુસ્તકમા ચિત્રાઈ જાય છે માણસનો
 કાલુજીગર દેહ ચાલ્યો જાય છે પણ તેના પુસ્તકોમા
 તેનું સાક્ષર જીવન અમર રહી જાય છે એ ન્યાયે
 મહાન્ સુધારક દયાનંદે કાયમ ઓળખાવનાર અથ
 સત્યાર્થપ્રકાશ પણ મહાન્ આશાદાયક છે અને નહિ
 કે નિગાળાદાયક પણ ગાંધીજીની તર્કબુદ્ધિ પણ અજબ
 છે તે ગુણીને-દ્રવ્યને વખાણે છે અને તેના કાર્યને
 વખોડે છે સૂર્યને કે અગ્નિને પ્રગમ છે પણ તેની
 ઉષ્ણતા-દાહક્રિયા શક્તિને વગોવે છે **કારણગુણ**
પૂર્વકા કાર્ય ગુણા દૃષ્ટા આ અટળ ન્યાય પણ
 કદાચ ગાંધીજીને અમાન્ય હોય

પોતાની વાત ખરી બતાવવા ગાંધીજી આગળ
 લખે છે -“આજે આર્યસમાજની જે પ્રતિમા છે તે માગ
 નમ્ર અભિપ્રાય મુજબ સત્યાર્થપ્રકાશના શિક્ષણના
 ગુણને લઈને નથી પણ તેના સંસ્થાપકના મહાન્ અને
 ઉદાત્ત ચરિત્રને લઈને છે ” અહીં પણ ગાંધીજી ભીત

ભૂલ્યા છે આર્યનમાર્ગ અને સત્યાર્થપ્રકાશ અને
 એ મહાત્મા અને ઉત્તમ ચર્ચાની જ રોશની છે જે
 મન્યાપડવું નહીં અને ઉદાત્ત ચર્ચા આર્યસમાજને
 પ્રતિષ્ઠિત કરે છે તેજ 'મધ્યમ'માં 'પણ પ્રકા-
 શનાની મહત્તા એ જીવનના પત્ર છે જેનું આત્મ
 મહાત્મા અને ઉદાત્ત ચર્ચા દેવ તે ગાંધીને લાગેલો
 નિરાશાદાયક અનુભવ છે. એ અનુભવ અને તુરંત
 અથવા લગભગ નહીં જાણી મની વિભૂતિને જેમ
 આપણે તેની દૃષ્ટિના એકાંકિ જીએ અને તે કૃતિનું
 સમ્યક્દર્શન કરવું તેનો પ્રયત્ન એ જ જ્ઞાન છે
 પછી જગતની પ્રતિષ્ઠા તે જગત અને ધર્મલાભને
 નિદાય એક જગતના જગત જેવા મહાત્માને
 જોભી શકે એ જગતની, જાણકાર્ય મધ્ય
 વિચારીને જગતની નિદાય કરી નિદાય છે અહીં પણ
 જ્ઞાનનો દીનિતમ જેમ આર્યસમાજ છે તેમ
 મધ્યાર્થપ્રકાશ પણ જગત જે જગત, જગત, મહામદ,
 અને જગતનો જગત આત્મને જોગબાવવા તેના
 તેના જગતે મધ્યાર્થની મધ્ય કરે, બાધમલ કુગત
 અને જગતની પણ જેટલા જેટલા ઉપયોગી નથી
 તે જગત લગતેનામા આવે તે પછી તે તે આચાર્યનું
 મત મધ્ય મત જગત પછી તે ગમે તેટલું મહાત્મા
 હોય જાત ઉત્કાન્તિ સાધી રહે નહિ, અને અથો
 તે પણ તે જગત જે ભારતવર્ષની લગભગ સવળી
 ભાષાઓમા "મધ્યાર્થપ્રકાશ" ની અનેક આવૃત્તિઓ
 અને હિંદી ઉર્દુમા તે તેની લાખો નકલો બહાર
 પડી ચુકી છે તેમ દુનિયાની અગ્રેજ વગેરે બીજી
 ભાષાઓમા પણ અનુવાદ થયેલ છે એ જ બતાવી

આપે છે કે માનવ સમાજે “સત્યાર્થપ્રકાશ” ને કેટલો બવો આશાદાયક અથવા માની ગાંધીજીના નિરાનાદનો પ્રતીકાર કર્યો છે

ઉપલા વાક્યમાં ગાંધીજીએ સત્યાર્થપ્રકાશની ચોટની પડડના બુદ્ધિ ચૂંટ્યે કે અનિચ્છાએ પણ “આજે આર્યસમાજની જે પ્રતિષ્ઠા છે તે આશિષને લગતે છે” એમ કહી આજે આર્યસમાજની પ્રતિષ્ઠા કબજી એ નિરાના અધકાનમાં આશાનું ડિગ્ગા ગણાય બાકી સમાજની પ્રતિષ્ઠા ? અને ગાંધીજી માને ? કેમકે પાછા થોડાજ દિવસમાં તો તેઓશ્રી ફરી ગયા છે કેમકે તો ૨૨-૬-૨૪ના ‘નવચંદન’માં “કરી પાછા આર્યસમાજનો” એ મથાળા નીચે તેમણે આમ લખ્યું છે -

“આર્યસમાજને વિષે મારે બોલવું પડ્યું કાગળ મને જણાયું કે તેની ઉપયોગિતા જતી ગ્રહેવા લાગી છે અને તેની વર્તમાન પ્રવૃત્તિ દેશને ખૂબ હાનિકારક છે” તોય આ વડીલમાં દીધેની પ્રતિષ્ઠાની મટા પીત ? અબી બોલા અબી કોડ હશે ભલે, પો લટિડવ બનદુગીરીનો ઇન્જરો કાઢ લોહડ જયોજના પાપનોજ થોડો હતો ! આજે થોડી આર્ય સમાજની પ્રતિષ્ઠા કરી સત્યાર્થપ્રકાશને ઉડાવવો અને કાંચે આર્યસમાજને બનેલી એકી સાથે થોડી હજમત કરી શકાય ? બાકી તો ધીમે ધીમે આખો દેશ અને હિંદુસમાજ સ્વામી દયાનંદ તથા આર્ય સમાજની ભાવનામય થતો રહેતો હોય અને તેથી તેની ઉપયોગિતા જતી રહેતી ગાંધીજીને જણાતી હોય તો તે આર્યસમાજને સુબારક છે જે કાય

આર્યસમાજ કરતો હતો તેનું થણું ખરું અત્યારે હિંદુમહાસભા કગવા તૈયાર થઇ ગયો છે તો બસ મુળાગક તે ડોક્ટરને કે જે રોગીને તદુસ્ત કરે એટલું જ નહિ પણ પોતાની ડોક્ટરી પણ શીખવી મોપી દે જતા ગાધોજી નિગરા ન થાય વિવતા ધામડ અને સામાજિક વિકાસને મળ વૈદિક પર્ગિર્તનમા લાવવા આર્યસમાજની ઉપયોગિતા કાયમ છે કે જે દયાનંદનો મહાન્ આદર્શ છે અને જેને ગત ડેવીસ “ All purifying and consuming fire ” એ જોઇ રહેલ છે ઉત્કાન્નિમા જરૂરી અજભજાટ સિવાય આર્યસમાજને નામે હાનિનું તો પચાસ વર્ષમા નામો નિશાન નથી જતા તેનું પણ હાનિજ ગણાય તો “ **सर्वारम्भा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृता** ” એ શ્રી ગીતા વચનથી આર્યસમાજ કેમ પર ન હોય સત્યાર્થ'જાન એ માનવોપયોગી સર્વ તત્વોનું જ્ઞાનચક્ર (Encyclo pedia) ગણાય એવો કયો ઉપયોગી વિષય કે વિચાર છે જે સત્યાર્થપ્રકારામા ન ચર્ચાયો હોય ? ગુરૂ બ્રહ્મવાદ, માતાપિતાની કનુજે, ગિતણુનાજ્ઞ તથા બ્રહ્મચર્યબોધ, લક્ષ્મ-આદર્શ, મનનિ કિત્પત્તિ ગાસ્ત્ર તથા વર્ણાશ્રમાદિ સમાજરાસ્ત્ર ન્વર'ન્યાસદિ, નૃષ્ટિમીમાસા, ઇન્વર-ઇલહામવાદ, મુક્તિવાદ સમાચાર તથા ગુરૂ અહિસાવાદ અને કિત્તગર્પમા સર્વ મન-મતાતરેની સમાલોચના આ રીતે મનુષ્યના જન્મથી માડીને મરણુ સુપ્રીના આ લોકના તથા પર્યલોકના સર્વ આવસ્યક તત્વોનો સમુચ્ચય તે સત્યાર્થપ્રકાશ અથ રવદેરીવસ્ત્ર પ્રચાર, અમૃતશ્યતા નિવાણ,

રાષ્ટ્રીય ભાષા માનકત ભારતીય કેળવણીની આધારભૂત હિંદી ભાષા પ્રચાર અને સર્વ કોમોનુ મનસિદ્ધ-ધાર્મિક પૌદ્ધિક ઐક્ય સાધવાનો પ્રયાસ આ બંધા વર્તમાન ગાંધીજીના ગણ્યાના અને માનીતા તત્ત્વે સત્યાર્થ પ્રકાશમા હોય અને આજે ગાંધીજીની એ તત્ત્વોની સિદ્ધિ ખાતર જય જોલાતી હોય તેા સત્યાર્થ પ્રકાશ નિગામય નહિ પણ ગુભાગામય-જયજય જાનમયજ અથ છે, નહિ તેા ગાર્વજ્ય પોતેજ નિગામ દાયક સિદ્ધ થાય છે

વળી ગાંધીજી જે અહિંસા શબ્દ પર આટલો મધો ભાર મૂકે છે તે અહિંસાનું ખરા મળમાથી પ્રતિપાદન જેવું સત્યાર્થપ્રકાશમા (પાચો ૧૦મો સમુદ્ધાસ) ૬ વામા અત્યુ છે તેવું ગાંધીજી પણ કહી શક્યા નથી ગાંધીજી તેા માત્ર મનુષ્યવધનેજ હિંસામા ગણી પોતાનો વર્તમાન પોત્રિટિકલ અહિંસા વાદ પ્રચારે છે પણ આ શુ વિરોધી અને વિધર્મી માન્યતા નથી? ભારતીય અહિંસા શુ મનુષ્યવધના નિષેધ પૂતીજ છે? શુ ગાંધીજીનો વેખણવ જૈન ધર્મ તેને તેવું શીખવે છે? પણ પોત્રિટિકલ ગાંધીજી પોતાના શક્ત, ક્રિસ્ચીઅન અને મુસલમાન વગેરે ભક્ત મડળને શુદ્ધ અહિંસા કહી શકે તેમ નથી ત્યા તેા કુગન, બાધબલ અને પુરાણ આડા આવે અને તેમ કગતા સૌને ખુશ ન રખાય પણ તેા તેા ગાંધીજી રોગનેજ મટે છે તેના કારણને સમજી નહતા નથી કે પછી સમજ્યા હોય તેા તે કહીને દૂર કરવાની હિંમત કરી શકતા નથી મનુષ્યહિંસાવાદ કે યુદ્ધવાદ જગતમાથી ત્યારેજ ટળશે કે જ્યારે

માણસ ધર્મ કે ઇશ્વરને નામે કોઈ પણ પશુપ્રાણીને હણી તેનું તમોબ્રજ માસ ભોજન કરતો અટકશે આદાર શુદ્ધૌ સત્ત્વશુદ્ધિ । આપી તો હિસાયુક્ત ખાનપાન કરનારો માણસ કદી પણ ગાધીજી કહે છે તેમ અહિંસક રહી નકવાનો નહિ તમોગુણી હિસા યુક્ત માસ ભોજન કરાય અને મન, વચન, કર્મથી અહિંમત્ત ગ્રહેવાય એ બનેજ કેમ ? પણ ગા'ીજીએ ભારતનો નહિ પણ પશ્ચિમનો નવો અહિંસાવાદ ઉભો કર્યો છે અને તેથીજ તે ફળતો નથી, કળવાનો નથી મરડી તો અશક્તિવાન્મવેત્સાષુ । હિંસક પ્રાણીઓ પણ ઉત્તરેતર પોતાનાથી બાળ્યા પ્રાણી સામે હિંમેના અહિંમકજ રહે છે પણ નબળા સામે એ અહિંસા છોડી ઘ છે કાળુ ? પેટમા રેજ હિંસાવાગુ ભોજન પડે છે તેમજ માણસનું પણ સમજવું પણ ગાધીજીની તાઝાત છે કે તે મુસલમાન વગેરે કામોને ડબી શકે કે “ચાહે ભજન મહમદે કહ્યું હોય કે હમાએ કહ્યું હોય, ચાહે ડુગનમા હોય કે બાઇબલસા હોય અને મન્જીમાડડ લલાલ હોય પણ પન્પ્રાણીપીડન-હિંસાઉપ માસ હાલ એ પાપ છે-હિંસાજ છે અને તેનો ખાનાગ તમોગુણી થઈ હિંસાથી અલગ ન નહી શકવાથી” હિંસકજ છે માસાહારનો બોધ ગમે તેમા લાખ્યો હોય તો તે ઇશ્વરીય જ્ઞાન ઇલાહમ નથી ” પણ ધ્યાનદ ઋષિ હતો આત્મભાવે પ્રાણી મત્ર તરફ સમદર્શી હતો માત્ર મનુષ્યસ્વાતત્ર્ય અને વ્યંગાન્યની ખાતર નહિ પણ પ્રાણી માત્રને સ્વાતત્ર્ય અને આત્મરાજ્ય અપાવવા જન્મ્યો હતો અને તેથીજ તેણે સત્યાર્થ પ્રકાશમા ધર્મશાસ્ત્ર, માનસશાસ્ત્ર

(૩૫)

શરીરશાસ્ત્ર એ બધાના નિયમે માસાધારનુ ખડન કર્યું છે તે શક્યાર્થને અહિસક ગાધીજી મ્હોટું પદ અપે છે તેમણે પણ “વૈદિકી દિસા દિસા ન મવતિ” અર્થાત “યજ્ઞમા થતી પશુ હિસા તે હિસા નથી” એમ કહ્યું છે જ્યારે દયાનંદ એજ સત્યાર્થ પ્રજ્ઞામા વેદોના ખગ યૌગિક અર્થો બતાવી કૃષિવૈ ગોમેધ ! અન્નાદિગૌ ! રાણ્દ વા અશ્વમેધ ! અગ્નિ વા અશ્વ ! આજ્યં વા મધ ! અજૌચૈ વ્રોદિ. ! અજૌવૃતમ્ ! અર્થાત એતીવાડીને ગોમેધ કહે છે ગૌનામ અજનુ પણ છે રાષ્ટ્રને અશ્વમેધ કહે છે અગ્નિને વોડો કહે છે અજ નામ. યોખાનુ છે અજ ધીનુ પણ નામ છે બકરો એકલુજ નહિ (વાચો સત્યાર્થ પ્રકાશ ૧૧ મો સમુદાસ)

આ રીતે દયાનંદે “સત્યાર્થ પ્રકાશ” દ્વારા હિદુધર્મ પરના યાજ્ઞિક કલડને પણ દૂર કર્યું અને તદ્દન સાત્ત્વિક ખાતપાત પૂર્વકનો શુદ્ધ અહિસાવાદ પ્રબોધ્યો. આ રીતે બીજા કશા ખાતર નહિ તો પોતાની પ્રિયતમા અહિસાની રક્ષા અને કદર કરવા ખાતર પણ ગાધીજીએ સત્યાર્થ પ્રકાશને એક મહાન સુધારકના મહાન અથ તરિકે માનવો જોઈતો હતો. આશા છે કે ગાધીજી સત્યાર્થ પ્રકાશ વિષે આટલા સમાધાન પછી જાહેર નહિતો ખાતગી રીતે પણ પોતાની ભૂલ સુધારવાની મહત્તા બતાવશે.

નર્તુ સત્ય.

આગળ ચાલતા મહાત્માજી લખે છે કે — “એમણે સત્યનીજ અને નર્તી સત્યની જ હિમાયત કરવાનો દાવો કર્યો છે ” કેમ બલા, એમા સત્યાગ્રહી

મહાત્માને શુ ખટકયુ ? સત્ય અને નર્થા સત્યની હિમાયત કન્વી એ શુ વૈશ્વેશ્વરાવતાર યુગમા ગુન્હો થઇ પડવા નબલ છે ? બ્રહ્મ પશુ સત્ય અને નર્થુ મત્યજ છે સત્યજ્ઞાનમનન્ત બ્રહ્મ । તેને અને તેના વેદ-જ્ઞાનને ઓળખનાર ઋષિ નર્થા સત્યની નહિ તો શુ પોતિટિકલ અર્થ સત્યની હિમાયત કરે ? દયાનંદ જ ગુ કન્વા દરેક આચાર્ય તથા પેગબર તેવોજ દાવો કરે છે તેમ મહાત્મા ગાંધીજી જેની હિમાયત કરે છે તે તેની પોતાની સમજ પ્રમાણે સત્ય-નર્થુ સત્ય નથી ? અને છતા હિમાલય જેની ભૂવેથી અર્થને યથાને અનર્થો નથી કરતા ? પછી દયાનંદ ઉપર આમ કેમ લખ્યુ છે કે - ‘ પશુ તેમ કરવા જતા તેમણે જાણ્યે અજાણ્યે જૈનધર્મ, બૌદ્ધધર્મ, ખ્રિસ્તીધર્મ અને ખૂદ હિન્દુધર્મના પણ અર્થના અનર્થ કર્યા છે ’ આમા મુસલમાન ધર્મની દયા ખાતા મહાત્માજી ભૂલી ગયા લાગે છે એર પણ કયા અર્થના અનર્થ કર્યા તે બતાવવા મહાત્માજી જેવા સ્વત પ્રમાણુરૂપ બધાયજ શાના ? પોતાનુ બ્રહ્મવાક્ય જનાર્દન મનાવવાનીજ મહાત્માજીની પ્રવૃત્તિ ઉઘાડી છે બાકી દયાનંદે ઉપલા ધર્મોના અર્થના અનર્થ નથી કર્યા પશુ તેઓમા જે કાંઈ અનર્થરૂપ તેને લાગ્યુ તેના અર્થ કરી બતાવ્યા છે, છતા દયાનંદે કરી છે તેની પ્રામાણિક આલોચના કરવાનુ નામજ અર્થના અનર્થ હોય તો તેવુ કયા આચાર્ય કે પેગબરે નથી કર્યુ ? અરે, જે ધર્મોની તેઓશ્રી વફીલાત કરે છે તેના પણ જુદાજુદા મપ્રદાય પ્રવર્તક આચાર્યો પેગબરોએ એક બીજના પ્રચલિત ધર્મોપર તીવ્ર કટાક્ષો અને ટીકાઓ

કરી પોતાનું માનેલું સત્ય પ્રતિપાદન કરેલું છે
 જૈનધર્મે વેદોની, બ્રાહ્મણોની, યજ્ઞોની અને
 હિંદુઓના દેવદેવતાઓની પેટ ભરીને નિદા કરી છે
 અને પોતાનાજ નર્પા સત્યની હિમાયત કરી છે
 ભગવાન શુદ્ધે પણ તેમજ કયું હતું અને તત્કાલિન
 વેદ-બ્રાહ્મણ ધર્મને ઉથલાવી વેદના અર્થના અનર્થ
 કરી બૌદ્ધધર્મ ચલાવ્યો પાછળથી કુમારિલ ભટ્ટે
 જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મોને ખડવાની સરખાત કરી અને
 ભગવાન શકરાચાર્યે તો બૌદ્ધ ધર્મને ભારતમાંથી
 સર્વથા હાકી કહાડી શંકરદિગ્વિજયમાં વર્ણુઆ
 પ્રમાણે “શાક્તે પાશુપતૈરપિ ક્ષપણકૈઃ કાપા-
 ન્નિકૈર્વૈષ્ણવૈઃ” શાકત, શૈવ-પાશુપત, ક્ષપણક,
 કાપાલિક અને વૈષ્ણવાદિ અવૈદિક ધર્મોં પર દિગ્વિજય
 કરી સૌને દાખી નાખ્યા તેના પછી રામાનુજ,
 મધ્વ, નિંબક, વલ્લભ, સહજાનંદ, નાનક,
 કૃષ્ણીર વગેરે આચાર્યોએ એક બીજાના હિંદુજ
 ગણાતા ધર્મોં પર ચડાઇઓ કરી દિગ્વિજયો કર્યા
 કારણે ! ગાંધીજી રામાનુજ-વલ્લભ દિગ્વિજયોદિ
 પ્રથો જરા જોઇ જાશે તો પછી ખબર પડશે કે
 તેનો હિંદુધર્મ આપસ આપસમાં લડી લડીને કેવો
 ધવાએલો બેડોળ થઇ ગયો હતો ! એ બધા વિસવાદો
 માથી તેને બચાવી દયાનંદે તેના ધા ખોલી, સડો
 કાઢી, પાટાપીંડી કરી મલમપટો બાધી શુદ્ધ વૈદિક
 સ્વાસ્થ્ય અને ઐક્યમાં મૂકી દીધો છે તેમાં અર્થનો
 અનર્થ થયો કે અનર્થનો અર્થ થયો ?

મહાત્મા ગિરસસ કાઠરેટને પણ પોતાના
 વખતમાં તેમજ કચ્છ પડ્યું હતું, તેમણે તે વખતના

ધર્મશાસ્ત્રીઓને ફરોશીઓ, ઢાંગીઓ સર્પો, સર્પોના વશ વગેરે કુવાચ્યોથી સંબોધી તેઓની પ્રચલિત મૂર્તિપૂજાઓ અને મંદિરો વગેરેનું ખડન નથી કર્યું ? (વાચ્યો નવોકંગાર માં ૮ થી) અને તેનું તેમ કરવું તે વખતે અર્થના અનર્થ રૂપેજ મનાય હતું અને તેથી કોંસ પર પણ ચડવું પડ્યું પણ પાછળથી તેજ અનર્થ અર્થના રૂપમા ફરી ગયો

મુસલમાન ધર્મ પ્રવર્તક હઝરત મહમદ સાહેબે સ્વકાલીન આર્યો, યાહુદીઓ, ઇસાઈઓ માતપૂજકો વગેરે પર શી બાકી રાખી હતી ? જુઓ કુરાને મજીદમા સુરેતોબા - “ ખુદા અને તેના પેગંબર તરફથી માણુનાને હજીજે અકમરને દિવસે આ ખબર આપવામા આવે છે કે ખુદા મોશરેફેને (મૂર્તિ પૂજકોને) ધિક્કારે છે અને તેઓને તેનો પેગંબર પણ ધિક્કારે છે ” (૩) સુરતુલ બકરા - “ જ્યાં તમને તેઓ મળે ત્યાંજ તેમને મારી નાખો, અને જ્યાંથી તમને તેઓએ બહાર કાઢ્યા ત્યાંથી તમે તેઓને બહાર કાઢા કારણ કે તલ કરતા (કાફરપણ) વધારે ખરાબ છે (૧૯૧)

સુરતુલ માએદ - “ હે મુસલમાનો, યાહુદીઓ તથા ઇસાઈઓને મિત્ર ન બનાવો તેઓ એક બીજાના મિત્ર છે અને તમારામાયી કાંઈ તેઓને મિત્ર કરશે તો ખરેખર તે તેઓમાનો છે ” આવા અનેક ફકરાઓ છે અને જેને લઈને પેગંબર સાહેબને પોતાના વતનમાથી પણ હિજરાત કરવી પડી હતી જેના લોહીના તગ્ન્યા તેનાજ જાત ભાઈઓ અને દેશ વાસીઓ હતા પણ આજે તે અનર્થ અર્થ રૂપ થઈ ગયેલ છે અને તેજ

(૩૯)

પેગબરને મહાત્માજી જેવા મનુષ્યવધ પૂરતા અહિંસક
પણુ એશિયાનો સીતારો કહે છે પણ મહાત્માજી,
આવા કાંઈ અનર્થ સત્યાર્થ પ્રકાશમા છે કે જેથી
જુદી જુદી કોમોનુ ઐક્ય સાધવામા આપની હિલચાલને
આધાર નહે ? બલકે આવા વિચારોને ખુદ્દિ, તર્ક અને
સર્વ ધર્મોની સાથે ચર્ચામા ફેરવી મુલાયમ કરવાનીજ
ભાવના આમી દ્યાનદની પ્રવૃત્તિ અને કૃતિમા છે
બાકી તો ખુદ ગાંધીજીને મારે, ડારણ કે તેણે જુની
વરેડમાથી નનીજ નાજદારી હિલચાલ ઉપાડી છે
એટલે અર્થના અનર્થની ડયા ઓછી રીકાઓ થાય
છે ? પણ તેથી શુ ? દેડ નવ મુધાડને પોતાના
સમયમા તેવા આક્ષેપો અને આપાતોમાથી પસાર
થવુ જ પડે છે પણ સમય આવના બાડતા શત્રુઓ
પજતા ભકતો બની જાય છે History repeats
itself અને ગાંધીજી એજ પરમ સત્યને દ્યાનદ પર
ઘટાવતા અચકાઈ ગયા છે જતા સત્ય ગાંધીજી કળા
મહત્ત છે અને તેથી પુરાણ આર્યોએ તો સત્ય
મેવ જયતેનોજ ઘોષ કર્યો છે ન કે કોઈ
વ્યક્તિ વિશેષનો

પાછા મહાત્માજી બાબે છે કે - “જો કે પોતે મૂર્તિભજક
હતા તોપણુ સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ રૂપે મૂર્તિપૂજા સ્થાપવામાજ
એમનો પ્રયત્ન પરિણમ્યો છે ” દ્યાનદને મૂર્તિભજક
કહેવામા તો ગાંધીજીને ‘રસનો ધુટડો’ આવી
ગયો લાગે છે, પણ તેમ કરી તેના જેવા મહાત્માએ વાણીનો
સયમ જરૂર તોડ્યો છે. બજક એટલે તોડનાર
કોડનાર ધોરી અને ગીઝનીના નામ સાથે બજક
શબ્દ લગાડાયો છે અને તેથી હિંદુ કોમમા તે શબ્દને

લઘન ધોર તિરસ્કાર ફેલાએલો છે સ્વામી દયાનંદ
 મોટે તેવો મૂર્તિભજક શબ્દ વાપરી શુ ગાંધીજીએ
 અન્નાજીએ પણ દયાનંદ મોટે હિંદુઓના દિલમાં
 તિરસ્કાર ઉપજાવવાની કોશીશ નથી કરી ? સ્વામી
 દયાનંદે તેની પૂર્વના અનેક આચાર્યો અને પેગંબરોની
 માફક વેદોપનિષદના સિદ્ધાન્તથી બહોપાસનામાં
 ગ્રામ પાષાણાદિની જડમૂર્તિ પૂજની જરૂર નથી
 સ્વીકારી બલકે તેનો નિષેધ જરૂર કર્યો છે, પણ
 ગાંધીજી જે રીતે તેને મૂર્તિભજક કહે છે તે રીતે
 તેણે કે તેના આર્યસમાજે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ કોઇપણ
 રીતે કદીપણ એકે મૂર્તિ કે મંદિર નથી ભાગેલ
 ભગાવેલ કે નથી તોડેલ તોડાવેલ તેના ઉપદેશથી
 પણ એવી કોઇ ભાગવા તોડવાની કમનસીબ ખીના
 નથી બની પણ શ્રી ગાંધીજીની ખત્રીકાતી નેરજબદ્દારી
 સરદારીની શરૂઆતથી તે આજ સુધીમાં આડકતરી
 રીતે પણ તેમના જીભ કે કલમના ડહાપણે તેમના
 માનીતા ખરા મૂર્તિ ભજકોમાં રહેલી ગુડાગીરીને
 હાથે કેટલા મંદિરો અને મૂર્તિઓની ભાગ તોડ
 કગવી એ જગજાહેર છે પ્રભુકૃપાથી દયાનંદ કે
 આર્યસમાજને પોતાના કોઇ તેવા કૃત્યથી ધોરપ્રાયશ્ચિત
 કરવાનો પ્રસંગ પણ નથી સાપડ્યો અને કદી ન
 સાપડે ગાંધીજીના માનીતા એશિમાઇ સીતારાહજરત
 મહમદ અને ઇસુએ પણ મૂર્તિપૂજને નકારેલ છે
 પછી હિંદુ મુસલમાનની એકતાના તાત્ત્વમાં આડે
 ગતે ઉતરી સ્વામી દયાનંદનેજ મૂર્તિભજક કહેવામાં
 ગાંધીજીનો શો શુભ હેતુ ? દયાનંદને નામે ગાંધીજીએ
 ખીણ બહુ બહુ લખ્યું પણ સદ્ગમના સૂક્ષ્મ વચ્ચે

મૂર્તિપૂજનની શીલસુશીનો સદેા પણ જ્યારે દયાનંદના નામપર ખેલવા ખેડો છે તો તે માટે અહીં ગાંધીજીને સાફ કહી દેવું જરૂરી છે અને તે તેનાજ શબ્દોમા કાઠીઆવાડ રાજકીય પરિષદને અંગે ગાંધી-પટ્ટણી મસલતને પરિણામે લોકોએ માન્યુ હતુ કે પટ્ટણી-સાહેબ બોળા ગાંધીજીને બનાવી ગયા તેનો જવાબ લખતા “અધીર કાઠીઆવાડ” એ મથાળા નીચે તા ૧૧-૫-૨૪ના નવજીવનમાં ગાંધીજીએ ગર્વથી કહ્યુ હતુ —

“સત્યાગ્રહીને દાવમા હરાવવા સાર પટ્ટણીસાહેબ જેવા કુશળ કાઠીઆવાડીને પણ ખીજે જન્મારો હોરવો પડશે, અને તે પણ સત્યાગ્રહી થઇને ” આર્યો પણ કહે છે કે — “બ્રાહ્મણુદયાનંદનીસૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ મૂર્તિપૂજનની શીલસુશીને ડાળવામા મહાત્મા ગાંધીજી જેવા કુશળ કાઠીઆવાડીને પણ ખીજે જન્મારો હોરવો પડશે અને તે પણ બ્રાહ્મણુ થઇ-અવતરીને.” દયાનંદે તો ન તત્ર વાગગચ્છતિ ન મનો ન વિષ્ણો ન વિજાનીમઃ । એ શ્રુતિથી બ્રહ્મોપાસનામા સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ વાણી અને મનની પણ અશક્તિ બતાવી છે, છતાં ગાંધીજી કંબે છે:-

“તેમણે વેદોના અક્ષરે અક્ષરને ઇશ્વર સ્વરૂપ બનાવી દીધો ” આ ઉપરથી સાફ જણાય છે કે ગાંધીજી દયાનંદ કથિત વેદને કે તેના અપૌરુષેય વાદને જરાપણ સમજી શક્યા નથી વેદ એ જ્ઞાનવાચક શબ્દ છે (વિવક્ષાએ એ ધાતુ પરથી) જ્ઞાન એ ગુણ છે ન કે કોઇ પુસ્તક કે તેનો સ્થૂલ વર્ણુક્ષિર ગાંધીજીએ સત્યાર્થ પ્રકાશ વાચ્યુ છે પણ વિચાર્જુ

(૪૨)

નથી, બાકી તેના સાતમા સમુદ્ધાસમા દ્યાનદે વેદ વિષયક સમાધાન યુક્ત છે જેમકે -(પ્રશ્ન) વેદ નિત્ય છે કે અનિત્ય ? (ઉત્તર) નિત્ય, કારણ કે પરમેશ્વર નિત્ય હોવાથી તેના જ્ઞાન આદિશુણ્ય પણ નિત્ય છે (પ્રશ્ન) શુ એ પુસ્તક પણ નિત્ય છે ? (ઉત્તર) નહિ, કારણ કે પુસ્તક તો પત્ર અને શાહીનું બનેલું છે તે નિત્ય કેવી રીતે થઈ શકે ? માટે જે શબ્દ, અર્થ અને સબધ છે તેજ નિત્ય છે દ્યાનદે તો આ રીતે શબ્દાર્થ સબધ યુક્ત જ્ઞાનને વેદરૂપ નિત્ય માને છે અને તેને સમજવાનું કહે છે પણ ગાંધીજી કહે છે તેવા કાગળ શાહીના અક્ષરની તો વાતજ નથી

અક્ષરં ब्रह्म परमम् (ગોતા) ઓમિત્યેતદ્વક્ષરમ્ (ઉપનિષદ્)

એ સ્મૃતિ શ્રુતિના વચનથી પરમબ્રહ્મને અક્ષર એટલે કે અવિનાશી કહ્યું છે પણ તે, અક્ષર આ વર્ણાત્મક ઈ, ચૂ, દ, ત, પૂ, નહિ વર્ણો બનાવટી અક્ષરો. રૂપે ચોપડીઓમા ન હોતા ચિત્રાયા તેની પહેલા જ્ઞાન શ્રુતિ રૂપે મળતું પરંતુ શ્રુતિ પણ મન પ્રેરણા બાદજ થઈ શકે આતુ જે પ્રથમ પ્રેરણા યુક્ત જ્ઞાન તે વેદ અને તે વેદજ્ઞાન યૌગિક શબ્દમય છે- શબ્દ અક્ષર મય છે કે જે નક્ષરતિ ન વિનશ્યતિ નો નિત્યભાવ બતાવે છે વેદ-બ્રહ્મજ્ઞાનમા રહેલા શબ્દાક્ષર નિત્ય છે અક્ષરમય જ્ઞાન અને જ્ઞાનમય અક્ષર પણ જેમ જ્ઞાન એ જડ વર્ણાકાર નથી તેમ તે જ્ઞાનપૂરક અક્ષર પણ જડ વર્ણુ નથી અક્ષર, શબ્દ અને વાક્ય તેનાથી ઉત્પન્ન જ્ઞાન. એ

જ્ઞાન તે ચેતન બ્રહ્મનો ગુણ ગુણીથી ગુણ અન્યથા-
વિપરીત હોય નહિ એટલે નિરવયવ ચેતનનો ગુણ વેદ
જ્ઞાન તે પણ નિરવયવ હવે જો સ્વામી દયાનંદે વેદોના
અક્ષરે અક્ષરને ઇશ્વર સ્વરૂપ બનાવી દીધો છે તો
તે અલગ બ્રહ્મજ્ઞાન રૂપે સમજવાનો છે અને ન કે
ગાંધીજી લગાવે છે તેમ જડ મૂર્તિ વર્ણુ, અને તેથી
કોઈ સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ મૂર્તિપૂર્ણ દયાનંદે નથી સ્થાપી

છેવટે ગાંધીજી જાણે કે દયાનંદની ટેકડી કરતા
હોય નહિ તેમ લખે છે કે - “ અને આજના
જમાનામા વિજ્ઞાને કહેલી એકેએક શોધો વેદોમા
મોજૂદ છે એમ સિદ્ધ કરવા મહેનત કરી ” આ
બધી વાતને હિંદુમુસલમાન એકતા સાથે શો સબંધ
હતો ? પણ ગાંધીજી તો ચેન કેન પ્રકારેણ
દયાનંદ પર પોતાનું મહાત્મ્ય સ્થાપવાનું પ્લાનું દુહ્તાતા.
પણ સબ બદર કે વ્યાપારી બનવા જતા સાવ દીવાળુ
કાઢવાનો પ્રસંગ આવી જાય છે, અસ્તુ શું ગાંધીજી
માને છે તેમ વિજ્ઞાનની શોધ એ આજના જમાનાની
જ છે ? તેમ તે વિજ્ઞાનો ઇશ્વરના જ્ઞાન-ગ્રહાપણથી
પર-સ્વતંત્ર છે ? શું ઇશ્વર વિજ્ઞાનમય નથી, આ
બધું તેનું કાર્ય-વિશ્વ વિજ્ઞાનપૂર્ણ નથી ? જો ઇશ્વર
જ્ઞાન વિજ્ઞાનમય છે તો દયાનંદની માન્યતાનુસાર
ઇશ્વરીય જ્ઞાન હોવાથી વેદ પણ વિજ્ઞાનમય છે વળી
કરોડો વર્ષથી યુગ યુગના ચક્રમા ચલી આવતી આ
સૃષ્ટિમા નવીનતા જેવું કાંઈ નથી આકાશમા ગ્રહોના
ચક્રાવાની માફક પૃથ્વીના ભિન્ન ભિન્ન ભાગોમા જ્ઞાન
વિજ્ઞાનનો પણ ચક્રાવો ચાલ્યો આવે છે નવા યુગના
નવા માણસો માટે અમુક શોધો નવી છે પણ

પ્રભુના જ્ઞાનમાં અને તે જ્ઞાન પૂર્વક ચાલતી આવતી સૃષ્ટિની પરપરામાં કાંઈ નવું નથી પણ રેડિયામાંજ બધી સંસ્કૃતિની ઇતિશ્રી જોનાર વેદમાં વિજ્ઞાન જોઈ બહુકે તેમાં નવાઈ નથી ગાંધીજી કે જોને વૈદિક ભાષાનું ચત્કિચિત્ જ્ઞાન નથી તે સ્વામી દયાનંદના વેદાર્થ સંબંધે માત્ર અગ્રેજી અધકચરા ભાષાતરે પરથી પશ્ચિમી બુદ્ધિએ ગમે તે બોલે પણ વેદનું કાંઈક મૌલિક જ્ઞાન ધરાવનારાઓએ તો દયાનંદના વેદાર્થ સંબંધે ઉચ્ચ અભિપ્રાયો આપ્યા છે જેમાંના કોઈક આ રહ્યા તત્ત્વવેત્તા સંસ્કૃતજ બાપુ અરવિંદ કોષ કહે છે —

“ In the matter of Vedic interpretation, I am convinced that whatever be the final complete interpretation Dayanand would be honoured as the first discoverer of the right clues ”

અર્થાત્ “ વેદના ભાષ્ય સંબંધમાં મારી ખાત્રી થઈ ચુકી છે કે આખરી સંપૂર્ણ ગમે તે ભાષ્ય થશે પણ વેદના બરાબર અર્થોના પ્રથમ શોધક તરિકે તો દયાનંદજી મનાશે ” બંગાળના મરહૂમ મશહૂર પંડિત સત્યવ્રત સામગ્રીજીએ *વેતરેયાલોચનમ્* નામના પોતાના સંસ્કૃત ગ્રંથમાં શુદ્ધેને વેદાધિકારનું પ્રતિપાદન કરતા સ્વામી દયાનંદના વેદાર્થને માન આપ્યું છે અને લખ્યું છે કે —

સૂત્રસ્ય વેદાધિકારે સાક્ષમ્ વેદ વચન-
મપિ પ્રવર્તિતં સ્વામિ દયાનન્દેન (વા. સં. ૨૬૨)
યથેમા વાચ્ય કલ્યાણમ્. - इति

વળા તેજ સુપ્રસિદ્ધ પડિત સત્સન્ન સામગ્રીથી
તેના યેતરેયાલોચનમ્ નામના મશહૂર સમ્પ્રદાય થમા
વેદોમા પદાર્થવિજ્ઞાન હોવાનું માને છે અને સાયણુ-
મહીધરાદી બાબ્બકારો મતોમા વિજ્ઞાન રહ્ય નથી
જોઈ શક્યા તેનો શોક કગતા લખે છે —

“ હૃન્તૈવં પદાર્થવિજ્ઞાનશિક્ષોપયોગી ને
બહુપદેશપૂર્ણાં નિ ચૈતાદશાન્યુત્કૃષ્ટમાન્યાધિ
દૈવત વ્યારવ્યાનાન્યપદ્ધાય, પરમાત્મજ્ઞાનાપિપા-
સૂનાં તર્પણાં નિ અધ્યાત્મવ્યારવ્યાનાં નિ ચ
વિલોપ્ય, અધિયજ્ઞવ્યાસ્યાન્યાન્યેવાભાષત સર્વ-
લેક્ષ્યાર્થકાર સાયણાચાર્યસ્તથાન્યાન્યોઽપ
વસ્તુત તેષા સાયણમહીધરાદીનામધિદૈવ-
તાર્થતોઽપિ મન્ત્રાભિપ્રતં પ્રકૃતવૈજ્ઞાન નૈવ
સ્ફુરિતં સમ્યગિતિ તચ્છોચ્યમેવાભવત્ ॥

(યેતરેયાલોચનમ્ Published by the Asiatic Society of Bengal દ્વિતીય સંસ્કરણમ્
પૃષ્ઠ ૧૯૮) અર્થાત્ “ અફમેસ છે કે આ રીતે
પદાર્થ વિજ્ઞાન (Science) ની શિક્ષાના ઉપયોગી,
વશુજ ઉપદેશોથી ભરેલા, એવા સૌથી ઔષ્ઠ અધિ-
દૈવત અર્થોને છોડીને, તથા પરમાત્મજ્ઞાનના તરસ્યાએને
તૃપ્ત કરે તેવા અધ્યાત્મ અર્થોના પશુ લોપ કરીને
માત્ર અધિયજ્ઞ (યજ્ઞપરક) અર્થોનેજ સર્વ વેદ
બાબ્બકાર સાયણાચાર્ય તથા બીજાઓએ કથ્યાછે
ખરી રીતે તે સાયણુ મહીધરાદી બાબ્બકારોને અધિ-
દૈવત અર્થોમાથી પશુ મન્ત્રોને ઔષ્ઠ એવું પ્રકૃત વિજ્ઞાન
ન શક્યુ એ શોચનીયજ થયું ”

આ પ્રમાણે સરકૃત સાહિત્યના દિગ્ગજ જેવા અને વળી સનાતન ધર્મી પડિત સત્યવ્રતજીને સાચા મહીધરાદિના બાળ્યેમા આજકાલનું વિજ્ઞાન નથી દેખાયુ તેનો શોક થાય છે ત્યારે તેનાથી વિપરીત વૈદિકભાષા વિજ્ઞાન ગહસ્થ શ્રુત્ય ગાંધીજી સ્વામી દયાનંદના બાળ્યેમા યથાર્થ પદાર્થ વિજ્ઞાન જોઇ દયાનંદ ઉપર રૂડી ઉઠે છે ! પણ શી યોગ્યતાએ ? અહીં તો એજ કહેવું જોઇએ કે -

“ઘટાના નિર્માતુ ત્રિભુવન વિધાતુઃ કલહં”

ઘટાના નિર્માતા ત્રિભુવન વિધાતાનું લડવું !!

ધન્દોરના દિવાન બહાદુર આગ વધુના ગાય કહે છે —

“ I read through a greater part of his commentaries and I should say that on the whole his interpretations are correct and in keeping with those of the oldest and therefore the most authoritative commentators ”

“ દયાનંદના વેદ બાળ્યેનો મહોટો ભાગ મે વાંચ્યો છે અને હું કહી શકું છું કે એકમતેના અર્થો ખરાખર છે તે અર્થો સૌથી પ્રાચીન અને સૌથી માનનીય બાળ્યકારોની સાથે સુસંગત છે ”

આ છે સરકૃતના ખરા અભ્યાસકોના પ્રામાણિક અભિપ્રાયો.

ન્યારે ગાંધીજી તો પોતે તા. ૨૨-૬-૨૪ ના ‘ નવજીવન ’ મા કબૂલ કરે છે કે. — “ વેદનું મને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન નથી ” છતાં કંઈ મહાત્મ્યમા ખામી

ન આવી જાય એ કાળજીથી પાઠા ઉચ્ચારે છે કે -
 “પણ વેદન વિષે હું આટલું તો જાણુ છું કે જેથી
 મારો પૂરતો નિર્ણય કરવાનું મળી રહે ” ગાંધીજીએ
 બન્ને પોતાનો કોઈ ગુરૂ ન કર્યો હોય, સ્વયં પ્રજા હોઈ,
 બુદ્ધાદિની પ્રચલિત જીવનીને પોતાનામાં ઘટાવી પોતેજ
 પોતાના ગુરૂ હોય, પણ વેદનું પ્રલક્ષ જ્ઞાન ન હોવા
 છતાં તેનો પૂરતો નિર્ણય કરવાનું અહ-વેદ ઉપર
 પણ પોતાનું ગુરૂત્વ-મહાત્મ્ય દર્શાવવાનું સાહસ કરે
 એ તો ગાંધીજીની અહતાની હદજ થઈ ગઈ પૂરતો
 નિર્ણય તો શું પણ એક મતનું સમ્ભવ ઉચ્ચારણ
 પણ કરવું અને સમજવું કદાચ બીજે બધે ગમે તે
 હોય પણ વેદની તો એકે એક માત્રા ગુરૂજ્ઞાનની
 અપેક્ષા રાખે છે વળી ગાંધીજીએ સંસ્કૃત પરિપાટીથી
 કોઈ એક પણ સહિતાને પૂરી અવલોકી છે ? ઉવટ,
 મહીધગ, સાયણાચાર્ય વગેરેના બાપ્પો સાથે દયાનંદના
 બાપ્પોનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કર્યો છે ? જો તેમ
 નથી થઈ શક્ય તો માધોજીએ માત્ર વિદ્વસન, મેકસ
 મુલગાદિની વિદેશી-વિધર્મી-બહેમી દષ્ટિએ સુષ્ણોસુષ્ણા-
 વ્યાનો અધકચરો નિર્ણય બાધ્યો છે છતાં મેકસમુલર
 જેવા પણ જીવનભરના અભ્યાસકો વેદના પૂરતા નિર્ણય
 માટે કેટલી અશક્ત બલકે અસંભવતા માને છે તે
 તેના નીચેના લેખપરથી જણાશે-

“I hold that they [The first European
 translators] ought to be decipherers
 . . . If by translation we mean a
 complete, satisfactory and final trans-
 lation of the whole of Rig-Veda, I

should feel inclined to go even further than Professor von Roth Not only shall we have to wait till the next century for such a work, but I doubt whether we shall ever obtain it " (The Sacred books of the East vol XXXII p XXXI)

અર્થાત્ “ હું એવા મતનો છું કે તેઓએ (યુરોપના પહેલા અનુવાદકો) વેદના ગૂઢ ભાષોના સારા વ્યાખ્યાકાર થવું જોઈએ જો અનુવાદથી આપણે એમ માનતા હોઈએ કે આખા ઋગ્વેદનો સંપૂર્ણ, સંતોષકારક અને છેવટનો અનુવાદ થઈ ગયો તો હું પ્રો. વોન રોથના કરતાં પણ આગળ વધીને કહી શકું કે તેવા અનુવાદને માટે આપણે બીજી સદીની રાહ જોવી પડશે એટલું જ નહિ પણ મને શકા છે કે આપણે તેને કદી પહોંચી શકશું નહિ ”

(પૂર્વના પવિત્ર ગ્રંથો ગ્રંથ ૩૨ મો પાનું ૩૧ સુ)

આગળ ચાલતા ગ્રાંધીજી જેવા એકદમ પૂરતો નિર્ણય કરી દેનારને પણ પ્રો. મેક્સમ્યુલર સાવધાન કરે છે—“ They (the translations of the Vedas by European Scholars) have suffered more than anything else from the baneful positivism which has done so much harm in hieroglyphic cuneiform researches ” અર્થાત્ “ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોથી થયેલા વેદાનુવાદોએ બીજાં શેતાય કરતાં અનર્થકારક ચોક્કસપણાની માન્યતાથી વંચી જ સહન

કયું છે ” (પૂર્વના પવિત્ર ગ્રંથો)

“ There are whole verses which as yet yield no sense whatever There are words the meaning of which we can but guess ” “ કેટલીક એવી આખીને આખી ઋચાઓ છે કે હળુસુધી તેનો જરાપણ ભાવ સમજાતો નથી કેટલાક એવા શબ્દો છે કે જેના અર્થની આપણે કલ્પનાજ કરી શકીએ, ” (પ્રો. મેક્સમુલર)

આટલા પરથી આરા છે કે મહાત્માજી પોતાના baneful positivism (અનર્થકારક પૂરતા નિર્ણય) ને સુધારશે અસ્તુ

હવે, વેદ સર્વજ્ઞાન વિજ્ઞાનાદિ વિદ્યાઓનું મૂળ છે એ સ્વામી દયાનંદનો પ્રથમ સિદ્ધાંત નથી સ્વામી શ કરાચાર્યે પણ તેમ માનેલું છે બ્રહ્મસત્યના શાસ્ત્રયોત્તિવાત્ (૧-૧-૩) એ સુત્રપર તેઓ લખે છે - “ મહત્ત્વઃ સર્વેદાદે શાસ્ત્રસ્યાનેકવિદ્યા સ્થાનોપબૃંહિતસ્ય પ્રદીપવત્સર્વાર્થાવગોષ્ઠિત્વા સર્વજ્ઞકલ્પસ્ય યોનિ કારણં બ્રહ્મ । નદીદિગ્દસ્ય શાસ્ત્રસ્યર્વેદાદિલક્ષ્ણસ્ય સર્વગુણાન્વિતસ્ય સર્વજ્ઞાદન્યત સંભવોઽસ્તિ ” । મહાન ઋગ્વેદ વગેરે શાસ્ત્ર કે જે અનેક વિદ્યાઓનું કન્દ-મહાર છે, જે દીવાની માફક સર્વ પદાર્થોનું પ્રકાશક છે, જે સર્વજ્ઞતાથી ભરપૂર છે તેનું મૂળ કારણ બ્રહ્મ છે આવા સર્વજ્ઞત્વના ગુણોથી ભરપૂર ઋગ્વેદ વગેરે શાસ્ત્રની ઉત્પત્તિ સર્વજ્ઞ ઇશ્વર સિવાય બીજો શક્ય નથી હોવા સંભવ નથી. ”

આ પ્રમાણે દયાનંદની માફક શ કરે પણ

વેદોને સર્વજ્ઞાન પદાર્થ વિજ્ઞાનાદિ વિદ્યાઓનો ભંડાર માને છે સધળા ઋષિ મુનિયો અને પૂર્વાચાર્યો તેમજ માનતા આત્મા છે ।વજ્ઞાન મૂલક વેદની સેકડો શાખાઓ મનાય છે જેમાની કેટલીક કાળે કરીને કે વિધર્મીઓના અત્યાચારોથી નષ્ટ બ્રહ્મ થઇ ગઇ છે, કેટલીક મોજૂદ છે અને કેટલીકની શોધ ખોળ થઇ રહી છે-મળી છે હમણાજ ભાવનગરમા ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ભરાઇ હતી તે પ્રસંગે શેક પુરુષોત્તમ વિશ્રામ માવજી કે જે પુરાતત્ત્વ વિદ્યાના મહાન્ શોધક અને શોખીન છે તેણે “ પ્રાચીન આર્યોનું ઐતિક શાસ્ત્ર ” એ વિષય ઉપર એક ઉત્કૃષ્ટ અને નવ પ્રકાશ પાડતો નિબંધ વાચ્યો હતો એ વિષયને લગતા મુખ્ય શાસ્ત્રોના ૫૦-૬૦ નામ અને વર્ણુન પણ તેમણે આપેલ છે જેમાના થોડા હું ટાકું છું —

(૧) ‘ અનુકરણ શબ્દ શાસ્ત્ર ’ - નાદના પ્રતિબિંબ અને પડધાઓનું પૃથક્કરણ કરી નાદ (Sound) વિષે માહિતી આપે છે (૨) ‘ શકુનિશાસ્ત્ર ’ - પક્ષીઓની બોલીનું જ્ઞાન (૩) [વૃષવાદમ (૪) પરકાય પ્રવેશ (૫) રત્નપરીક્ષા (૬) શક્તિતત્ત્વ અને સૌદામિની કલા-વીજળી, સુબકત્વ, આકાશ તત્ત્વ તેમજ પૃથ્વીપરના અને આકાશમાના પદાર્થોની જીબીઓ કેમ પાડવી, તથા નાદના મોજા વગેરેનું જ્ઞાન (૭) અશુભોદિની-હવા અને પ્રકાશ લાભે અતરે પણ એક બીજા સાથે વાતચીત કરી શકાય તેવા યત્રો આકાશમા અદ્દર ચાલવાના સાધનો-વિમાનો વગેરેનું સુદર જ્ઞાન આમા છે (૮) કર્ક-મેષોત્પત્તિ પ્રકરણમ (૯) યત્ર સર્વસ્વમ-જુદી જુદી જાતના

(૫૧)

આળીસ જાતના વિમાનો તેની રચના અને બનાવટ, યત્રો કેમ બનાવવા અને તેમાં ફેરફાર કે દુસ્તી કરવી વગેરેનું જ્ઞાન (૧૦) વૈદ્યાનર તત્ત્વ-એક સો અઠ્ઠાવીસ જાતના અગ્નિ, તેના વર્ણ, ગરમી વગેરેનું વર્ણન (૧૧) ધુમ્ર પ્રકરણનું પુરાવાસાથે સાબીત કરે છે કે પ્રાચીન આર્યો જુદી જુદી જાતના ધૂમ્રોનું પૃથકકરણ કરી શકતા, તેની અસર નક્કી કરી શકતા તેમાં કંઈ જાતનું ઝેર ગ્રહેલું છે વગેરેનું વર્ણન (૧૧) લોહતત્ત્વ-ધાતુ અને ખનીજ પદાર્થોની જુદી જુદી જાતની ઉપયોગિતા, શુદ્ધિકરણ અને બનાવટની સમજૂતી આપે છે (૧૨) અકતત્ત્વ-લહરી-વનસ્પતિશાસ્ત્રનું સંપર્ણ જ્ઞાન, તે સિવાય શિષ્યશાસ્ત્ર, સુપશાસ્ત્ર, કલાશાસ્ત્ર, ચિત્રકર્મ, અર્થશાસ્ત્ર, ખેટસર્વસ્વમ (ખજોળ) ધાતુસર્વસ્વમ, ગજઅધિદેવમ, વાયુતત્ત્વપ્રકરણનું વગેરેનો ઉલ્લેખ છે.

આ ગ્રંથે શેઠજી લખે છે - “તે વખતના પશ્ચિમના દેશો કરતાં હિંદ ધણું જ આગળ વધેલું હતું એટલું જ નહિ પરંતુ યુરોપીય શૌધખોળો પણ કેટલેક અંશે હિંદુઓની શૌધ ખોળોને આભારી છે અને ભૌતિકશાસ્ત્રના ક્ષેત્રમાં તો કેટલીક બાબતોમાં અત્યારના ભૌતિક શાસ્ત્રો કરતાં પણ પ્રાચીન હિંદ આગળ વધેલું હતું.”

ધ્યાન રહે કે શેઠશ્રી પુરુષોત્તમ વિદ્યામ માવજી આર્યસમાજ નથી કે સ્વામી દયાનંદના વેદભાષ્યોપર આ નિબંધ વાચતા નથી.

વળી તે લખે છે - “જો હિંદુસ્થાન શિષ્યકળા ચિત્રકળા

(૫૨)

અને કેતરકામના અવશેષ રહેલા જુજ નમુનાઓથી
પણ અત્યારે સમસ્ત દુનિયાને તેના કળા-કૌશલ્ય
માટે આશ્ચર્યમુગ્ધ બનાવી રહ્યું છે, જે હિંદુસ્તાન
તત્વજ્ઞાન, માનસશાસ્ત્ર, અને આત્મવિદ્યાના અગાધ
વિષયોમા પણ પારાગત હોવાને માટે અમર કીર્તિ
બોગવી રહેલું છે, તેજ હિંદુસ્તાનમા જ્યારે તેની
સપત્તિનો સર્વ ગગનમહાળ ઉપર ચમત્કાર કરી રહ્યો
હતો ત્યારે એવી ભૌતિક વિદ્યા અને સિદ્ધિઓ હતી
કે જેનો ખ્યાલ સરખો પણ અવાચીન કાળને આવી
શકે તેમ નથી ” આ પરથી જોઇ રાકાય છે કે
પ્રાચીન વૈદિક ભારત એટલે કે સર્વ ભાતિક અને
આધ્યાત્મિક સિદ્ધિઓનું તીર્થક્ષેત્ર પણ ગાધીજી તો
જાણે છે કે ભૌતિકશાસ્ત્ર એટલું બધું પશ્ચિમનું
અર્વાચીનજ પાપ છે અને તેથી તેને ન્યાને ભારતની
પડતીના મધ્યકાલિક રેટિયાનીજ દૃશ્યરૂપજ કગવ-
વામા ઉત્તતિની ઇતિશ્રી માની ગયા છે તે દયાનંદના
વેદમા વિસ્તાનને કયાથી માખી નકે ? કદાચ ગાધીજી
કહેશે કે ઉપલા અને ખીજ ભાતિકશાસ્ત્રો પહેલા
હશે પણ તેથી વેદને શું લેવા દેના ? તો જણાવવાનું
કે ઋષિમુનિઓના કોઇ પણ શાસ્ત્રને વાચ્યો તો
તેમાથી એકજ વાત નીકળશે કે તે તે શાસ્ત્રનો
આધાર વેદ જ છે વેદની શાખાઓ તે વેદ પરકજ
ગણાએલી છે, અને વાત પણ બગબર છે કે મૂળમા
હોય તેજ શાખાઓમા આવે અન્યથા મૂલં નાસ્તિ
કુત શાસ્ત્રા ? ખીજ તો કદાચ લોકોને ઓછી
ખબર હોય પણ વેદોના ઉપવેદો તો સૌ કોઇ જાણે
છે, જે જુદાજુદા ચારે વેદોના જ ખાસ ખાસ

વિદ્યાના વિસ્તાર છે તેઓના નામ - આયુર્વેદ, ઘનુર્વેદ, ગાંધર્વવેદ અને અર્થવેદ એટલે કે Medical science, military science, musical and instrumental science and other Physical science મહાત્માજી 'સ્વામી દયાનંદ આ બધી શાખા, પ્રશાખા અને અંગ, ઉપાગોના યથાર્થ, ભારતીય સ્વાભાવિક નિશ્ણાણથી વેદોનું સ્વરૂપ જોઈ શક્યા હતા કે જે જોવાની તમારી કે તમારી પાશ્ચાત્ય ગુરુવિદ્યાની તાકાત નહતી તો એકસમુદાય જેવાને પણ આશ્ચર્યથી કબૂલ કરી પડ્યું છે કે - ઋગ્વેદ જેના પુરાણા પુસ્તકમાં પણ આપણને વિજ્ઞાનની કેટલીક એવી બાબતો મળે છે કે જે આજના જમાનામાં પ્રચલિત છે " ભારતના પ્રાચીન કળાકૌશલ્ય, શિપ, રમાયણ, નૌકાશાસ્ત્ર, બૂગર્ભવિદ્યા વનસ્પતિશાસ્ત્ર, અને વૈદ્યક વગેરે વિજ્ઞાનના અનેક અથો મી સરકાર, મી એટર્નજી, મી બોઝ, મી પાવગી અને મી રોય વગેરે વિદ્વાનોએ લખ્યા છે અને તેઓએ વેદને તે તે વિજ્ઞાનનું મૂળ ગણેલ છે વેદાર્થ કંઘામાં વિજ્ઞાનની માહિતી કેટલી જરૂરી છે તેનું સમર્થન શ્રીયુત પરમશિવ આચર તેના "Riks"—ઋચાઓ નામના ગ્રંથમાં આ પ્રમાણે કરે છે —

' A full and accurate exposition of the Vedas and the Brahmanical literature based on the Vedas will demand the aid of a plastic intellect, scientific imagination, expert knowledge, practical and theoretical, of

Geology, mining, organic chemistry, Agriculture and Astronomy as well as close familiarity with high mountains and petroliferous regions ”

અર્થાત “ વેદો તથા વેદો પર આધાર રાખતા ગ્રાહણ ગ્રંથોનું પૂર્ણ અને યથાર્થ વિવરણ કરવામા આવેલું છે. યુદ્ધિ, વૈજ્ઞાનિક વિચારણા, ભૂગર્ભ, ખનિજ, ગ્રાસાયણ, કૃષિ અને ખજાણ વગેરે વિદ્યાઓ તેમજ ઉચ્ચ પર્વતો અને મેદાનોનું અભૂતપૂર્વ અને સિદ્ધાન્તી પૂર જ્ઞાન જોઈશે ” વેદોના કોશકાર તથા નિરૂપિતાઓ ચારેકચારે પછી તેજ શૈલીથી વેદાર્થ કરવાનું સુચવે છે નૈઘણ્ટુક કાણ્ડ ના અ ૦૨૨-૪ સ્વર્ણ ૫૨ ભાષ્ય કરતા શ્રીદેવરાજયજ્ઞવાલકે છે -
યથા અશ્વરોહ વૈશિષ્ઠ્યા દશ્વ સાધુ સાધુતર
અ વહતિ એવમેતે વક્રુવૈશિષ્ઠ્યાત્સાધૂન સાધુ
તરાંશ્ચાર્થાન્સ્રવન્તિ તસ્માદેતેષુ યાવન્તો
ડર્યા ઉપપદ્યેરન્ આધિદૈવાધ્યાત્માધિયજ્ઞાશ્રયા-
સર્વણવતે યોજ્યાઃ નાત્રાપરાધોડસ્તિ ।

અર્થાત “ જોમ ઘોડેસ્વારની ખુબીથી ઘોડો સુદર વધારે સુદર ચાલે છે તેમ વ્યાખ્યાતાની ખુબીથી આ મત્રો પછી સુદર અને વધારે સુદર અર્થો ઝરે છે એટલા માટે મત્રોમા ભૌતિક આધ્યાત્મિક તથા યાજ્ઞિક જેટલા અર્થો નીકળે તેટલા બધા યોજવા એમા હરડત નથી ”

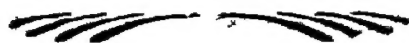
ગાંધીજીને એ વાત ખટકી છે કે વર્તમાન જમાનાના વિજ્ઞાન દ્યાનદે વેદોમા કેમ ધટાડ્યા ? પછી મહાત્માજી ! તેમા દ્યાનદે તમારી યુદ્ધિનું બલે

પણ શિષ્ટ-શાસ્ત્ર ભુલિતુ યત્નિચિત્ પણ ઉલ્લઘન કર્યું નથી બુદ્ધિ એજ નિરુક્તના બાબ્યકાર અઠ્ઠ ૧-૫ સ્વળ્લ ૫૨ લખે છે કે - દેશસમાચાર વ્યવસ્થયાપિ ક્વચિન્મન્ત્રાર્થો નિર્વક્તવ્ય इत्येतद्देनेन प्रदर्शितं भवति । અર્થાત “ દેશ સમાચાર વ્યવસ્થાનુમાર પણ મન્ત્રાર્થ કરી શકાય ” આ રીતે દયાનંદે પર્વ આચાર્યપગને માન આપીનેજ આર્ષ ગ્રંથોના નિયમાનુસાર વેદ વ્યાખ્યા કરી છે અને તેની શૈલી ઉપર પ્રમાણો અપાયા છે તેવા વિદ્વાનોથી માન્ય ગણાઇ છે શ્રીયુત લાલા લજપતરાયે પણ દયાનંદના વેદ બાબ્યને સર્વશ્રેષ્ઠ ગણેલ છે - “ All that we claim for Dayanand's translation of the Vedas is that, from the Hindu point of view, it is the best and the most scholarly translation of that ancient book so far given to the public ”

(The Aryasamaj chapter V p 98)

“ દયાનંદના વેદ બાબ્ય સબધે અમે જે કાંઈ દાવો ધરાવીએ છીએ તે એ કે હિંદુ દૃષ્ટિબિદુથી અત્યાર સુધી પ્રજાને મળેલા વેદ બાબ્યોમા દયાનંદના બાબ્યો સૌથી ઉત્તમ અને પાડિત્યપૂર્ણ છે ” આ રીતે ગાંધીજીના દયાનંદ પગના ખાસ આક્ષેપોના ઉત્તરો અનુક્રમે અપાયા છે અને તેથી જ ગાંધીજીના વિચારોમા સર્વાંશે નહિ ને બહુ અંશે પણ ફેરફાર થશે તો ભારતનું અને તેની સાથે આખા માનવસમાજનું પણ બહુ શ્રેય થશે કેમકે દયાનંદ અને ગાંધીજી મને

એકજ સૌરાષ્ટ્રના ગ્રહો સૂર્ય-ચન્દ્ર રૂપ બનેના નામથી અને જામથી વિશ્વ માહિતગાર છે અને બનેની વિશ્વને દરકાર છે તેવીજ બનેના આચારવિચારના સામ્યની જરૂર છે સૂર્ય ચંદ્રના તેજ ભલે નિરનિરાળા હો. એકનુ ઉગ્ર અને બીજાનુ શીતળ પશુ તેવી પ્રભુના વિધાનમા સૂર્ય તેજની ઉપેક્ષા કે અવગણના કરી પોસાય તેમ છે? અને તેમ કરવાથી શુ ચંદ્રની પોતાની ઇષ્ટસિદ્ધિ સધાય તેમ છે? કદી નહિ ગાંધીજી-ચન્દ્ર ઉંડો વિચાર કરે. દયાનંદ સૂર્ય અને તેના કાર્યરૂપ આર્યસમાજ આતપ પર શિરેલ ને મેકડોનલ્ડના “Unrest in India” કે “Awakening of India” જેવા ગ્રંથોના અભિપ્રાયનોજ પડ્યો પાડવાના સ્થાનમા વ્યાપક નજરે અવલોકન કરે પછી તેને જણાશે કે દયાનંદ તથા તેના આર્ય-સમાજનો ઉદ્દેશ માનવજાતિની એક ધર્મથી, એક ભાવનાથી અને એક આર્યતા-ઇશ્વર પુત્રતા (આર્ય-સ્તુ ઇશ્વર પુત્ર) થી એકતા-શાન્તિ સ્થાપવાનો છે માનવ માત્ર વૈદિક આર્યપગિવાર છે કાળે કરીને જુદા પડ્યા છે પણ પાઠા એક જઠર થશે આ છે ભારતનુ ઉંડુ સ્વપ્ન હતિ શમ્ ।

મહારાણીશંકર શર્માની અન્ય કૃતિઓ

અધ્યાસ્તવનાંજલિ

અધ્યાસ્તકમા સધ્યા—પ્રહ્લોષાસનાનું સુદર
રહસ્ય ગેય કાવ્યોમા આલેખવામા આવ્યું છે
જેને ન્હાના મોટા સૌ કેઈ સહેલાઈથી સમજી
પાઈ શકે છે અને પ્રહ્લનાદમા મસ્ત થઈ શકે
આ ઉપરાંત વેદાન્ત-ઉપનિષદ વિદ્યાના
દરજા પ્રહ્લવાદને લગતાં બીજા પણ ઉત્તમો-
મ પ્રહ્લકીર્તનો, શ્રુતિચીતિઓ તથા પ્રાચીન
પ્રાચીન કવિઓના એકેશ્વરવાદ પરક અન્ય
પણ આમા લેવામા આવ્યા છે સચિત્ર
અધ્યુષ (મૂલ્ય ૧ રૂપિયો)

સતી સંગીતાવલિ

સંગીતોમા સ્વકર્તાવનિષ્ઠા, સ્વદેશ-સ્વબલિ-
પ્રેમતા તથા શુદ્ધ સ્વતંત્રતા રેડનારા કાવ્યો
(મૂલ્ય બાર આના)

શંકર સંગીતાવલિ

સ્વદેશોન્નતિની ખરી દિશા બતાવનાર,
સંધર્મ તથા એકેશ્વરમા શુદ્ધ ભક્તિ ઉપબલ-
નાર, તેમજ સામાજિક સુધારનાર શુદ્ધમા
શૂરવીરતા તથા સત્યનિષ્ઠા આપનાર વીરરમ-
પ્રધાન કાવ્યો (મૂલ્ય દસ આના)

કન્યાપનયન વિધિ

સ્ત્રીઓને યજ્ઞોપવિત (જનોષ્ઠ)થી લઈને ખીન્ન પ્રકારના વૈદિકસંસ્કાર તથા વેદવિદ્યાનો સંપૂર્ણ અભિતાવનાર શાસ્ત્રીય અથ (મૂલ્ય ૭ આના)

દયાનંદ આશ્રમના

ભારતભાસ્કર દયાનંદનું ગરૂપત્રમા અપૂર્વ નં આપતું જીવનચરિત્ર. (મૂલ્ય ૩ આના)

વૈદિક ધર્મ જીવન

વૈદિકતાત્પરતાન, સમાજશાસ્ત્ર, શિક્ષણ, સાહિત્ય તથા દેશોદ્ધારના ઉચ્ચ વિષયોને ચર્ચાતું માસિક સંવત ૧૯૮૧ના ચૈત્ર માસથી શરૂ થશે વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૨)

કન્યાગુરુકુલ

કન્યા કેળવણીનો ભારતીય આદર્શ આપતું, ૧૬ વર્ષની ઉંમર સુધી બ્રહ્મચર્યના નિયમન અને સયમન પળાવતું ઉચ્ચ સંસ્કૃત, ગુજરાતી, હિન્દી અને અંગ્રેજી ભાષાઓનું જ્ઞાન પ્રકટાવતું, વૈજ્ઞાનિક મગીત-ગાયન વાદ્યાદિ શીખવતું, સંઘળા ગૃહકાર્યો અને ગૃહવિજ્ઞાનોનું સ્વહસ્તેજ વ્યવહાર અનુભવ દેતું, સર્વને સામ્યભાવે વૈદિકસંસ્કારો અને વ્યવહારોમા જોડતું આદર્શ કૌટુંબિક ગુરુગૃહ શિક્ષણલય

આવેશિક દક્ષિણા રૂ ૫૧) વાર્ષિક બિજાન્યમ રૂ ૨૦૦)

લંબા —

આનંદાર્થ-કન્યાગુરુકુલ વડોદરા

